

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Γεωργίου Δ Μπαμπινιώτη, Καθηγητή τῆς Γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, *Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας μετὰ Σχόλια γιὰ τὴ σωστὴ χρῆσιν τῶν λέξεων, Ἑρμηνευτικόν, Ἑτυμολογικόν, Ὄρθογραφικόν, Συνωνύμων - Ἀντιθέτων, Κυρίων ὀνομάτων, Ἐπιστημονικῶν ὄρων, Ἀκρωνυμίων*. Ἐπανεκτύπωση. Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., Ἀθήνα, 1998, σχ. 27Χ19 ἐκ., σσ. 1-2064.

Ἡ ὑπαρξίς τοῦ Λεξικοῦ αὐτοῦ εἶναι γνωστὴ τοῖς ἀναγνώστες, διότι, ὡς μὴ ὄφελεν, ἔγινε στόχος δημοσίων ἀντιπαραθέσεων ἀκόμη καὶ δικαστικῶν ἀγώνων, οἱ ὅποιοι εἶχαν τὴν ἀναμενομένη δικαίαν κατάληξιν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς συντετῶς χρησιμοποιουμένης ἐπιστημονικῆς ἐλευθερίας, ἣ ὅποια εἶναι ἐκδηλῆ καὶ στὸ ἐξαιρετὸ αὐτὸ ἔργο, τὸ ὅποιο, συντεταγμένον σύμφωνα μετὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς μεθόδους τῆς συγχρόνου ἐπιστημονικῆς λεξικογραφίας καὶ μετὰ ἀξιοποίησιν τοῦ Γλωσσικοῦ Ἀρχείου τοῦ Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, παρουσιάζει 150.000 λέξεις-φράσεις καὶ 500.000 σημασίαις - χρήσεσι καὶ «ἀφιερῶνεται τοῖς γνωστοῖς καὶ ἀγνώστοις λεξικογράφου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ποὺ πέρασαν ἓνα κομμάτι τῆς ζωῆς τους ἀποκαλύπτοντας τὴν σημασίαν, τὴν χρῆσιν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν λέξεων τῆς ἑλληνικῆς, τῶν συμβόλων μετὰ τὰ ὅποια στοχάσθηκε καὶ ἐκφράσθηκε ὁ Ἕλληνας».

Τὸ ἔργο, μετὰ τὸν Πίνακα τῶν Περιεχομένων καὶ τὸν Ὅδηγὸν χρήσεως (σσ. 9-10) καὶ μετὰ τὸ «Προλογικὸν σημείωμα ἐπανεκτύπωσης» (σ. ii) παρουσιάζει «Ἀντὶ προλόγου» εἰσαγωγικὸν μνημόνιον τοῦ Κέντρου Λεξικογραφίας, τὸ ὅποιο ἐπισημαίνει τρία κύρια καὶ ξεχωριστὰ εἰδολογικὰ καὶ καθ' ἕλλην «χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ τοῦ Λεξικοῦ: πρῶτον τὰ **Σχόλια**, ποὺ κάνουν τὸ λεξικὸ πολὺτιμον ἐργαλεῖον γιὰ τὰς γνώσεις ποὺ προσφέρει ὡς πρὸς τὴν προσεγμένην καὶ σωστὴν χρῆσιν τῶν λέξεων... Δεύτερον τὴν **δομὴν καὶ τὴν τυπογραφικὴν ἐμφάνισιν** τοῦ Λεξικοῦ, ποὺ ἔχουν γίνῃ ἔτσι, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ μπορῇ μετὰ τὴν πρῶτην κιόλας ματιὰ νὰ διακρίνῃ τὴν «φυσιογνωμίαν» κάθε λήμματος, δηλ. τὴν διάρθρωσιν τοῦ λήμματος καὶ τὴν θέσιν κάθε πληροφορίας ποὺ ἀναζητεῖ. Τρίτον τὴν **ἐτυμολογίαν ὄλων τῶν λέξεων τῆς σύγχρονης γλώσσας, καὶ ὅταν ἀκόμα εἶναι ἀρχαῖαι, πρᾶγμα ποὺ ικανοποιεῖ τὴν ἐμφανῆ περιέργειαν καθενὸς νὰ γνωρίσῃ τὴν προέλευσιν μιᾶς λέξεως**» (σ. 12). Στὴ συνέχεια (σσ. 13-16) εἶναι ἀποκαλυπτικὸς ὁ Πρόλογος τοῦ διακεκριμένου καὶ διεθνῶς γνωστοῦ Καθηγητοῦ κ. Γεωργίου Δ. Μπαμπινιώτη, ὁ ὅποιος, ἀπὸ τὴν ἰδικήν του σκοπιάν, ἐξαίρει τὰ ἰδιαίτερα μορφολογικὰ καὶ κατὰ περιεχόμενον γνωρίσματα τοῦ Λεξικοῦ, γιὰ νὰ τονίσῃ: «*Αὐτὸ ποὺ θεωρῶ ξεχωριστὴν προσφορὰν τοῦ Λεξικοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὰ πνευματικὰ μας πράγματα γενικότερα, εἶναι ὅτι μέσα ἀπὸ*

αυτό, ἔτσι ὅπως ἔχει συνταχθεῖ μὲ ἔμφαση στὸ βάθος, τὴν ἔκταση καὶ τὴν ποιικιλία τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων, ἀναδεικνύεται ζωντανὸς καὶ ἀνάγλυφος ὁ πλοῦτος τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἀκόμη καὶ γιὰ τὸν γράφοντα, πού ἀσχολεῖται πάνω ἀπὸ 30 χρόνια μὲ τὴ μελέτη τῆς γλώσσας μας, ἀπετέλεσε ἔκπληξη ἢ συνειδητοποίηση, μέσα ἀπὸ τὴν καταγραφή, περιγραφή καὶ ἀνάλυση τοῦ νεοελληνικοῦ λεξιλογικοῦ θησαυροῦ, τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ποιότητας τοῦ λεκτικοῦ πλοῦτου τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας - σημασιολογικοῦ, φραστικοῦ, ἔκφραστικοῦ, τυπολογικοῦ, ὀρολογικοῦ, ὑφολογικοῦ».

Τὸ Λεξικὸ εἶναι εὐχρηστο καὶ διαβάζεται εὐκόλως, διότι, ὡς προσθέτει στὸν Πρόλογο ὁ κ. Μπαμπινιώτης, «ἡ διάρθρωση τοῦ λήμματος, τὰ ἰδιαίτερα Σχόλια..., ἡ ἱστορία τοῦ λήμματος (ἔτυμολογία)..., τὰ πολλαπλὰ παραδείγματα λεξικογραφικῶν πληροφοριῶν τοῦ λήμματος, ὀδηγοῦν σ' ἓναν τύπο λεξικοῦ, πού καὶ νὰ τὸ συμβουλευεῖται γιὰ νὰ λύσει τὶς ἀπορίες του μπορεῖ κανεὶς καὶ νὰ τὸ διαβάσει σὶς περισσότερες σελίδες του, ὅπως κάθε ἄλλο βιβλίο. Γιατί ἓνα λεξικὸ δὲν παύει νὰ εἶναι ἓνα βιβλίο γιὰ τὴ γλώσσα, “τὸ πρῶτο βιβλίον ἐκάστου ἔθνους” κατὰ τὸν Κοραή, πού μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ διαβάζεται» (σ. 13).

Μετὰ τὸν Πρόλογο, οἱ σελίδες 17-28 παρουσιάζουν τὸ μεγαλεῖο καὶ τὸν πλοῦτο τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας μὲ ἐκτενῆ ἀποσπάσματα ἀπὸ ἐκτενέστερο θαυμάσιο περὶ αὐτῆς ἄρθρο τοῦ κ. Γ. Μπαμπινιώτη, δημοσιευμένο στὸν τόμο «Ἑλλάς» τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας «Πάπυρος-Λαροῦς-Μπριτάνικα» (σ. 15 κ. ἔξ.).

Στὶς σελίδες 27-40 παρέχονται πληροφορίες περὶ τῆς δομῆς τοῦ Λεξικοῦ («λήμματα» - δομὴ τοῦ λήμματος - γραμματικὴς πληροφορίες - σημασίες - συνώνυμα καὶ ἀντώνυμα - ἔτυμολογία - σχόλια) καὶ παρατίθεται πίναξ Βραχυγραφῶν καὶ Συμβόλων.

Μετὰ τὸν κύριο ὄγκο τοῦ Λεξικοῦ Α-Ω (σσ. 41-2032) παρατίθεται σὶς σελίδες 2033-2064 «Λεξικογραφικὸ Ἐπίμετρο», στὸ ὁποῖο ὁ κ. Γ. Μπαμπινιώτης παρουσιάζει τὰ κυριώτερα Λεξικά τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, γιὰ νὰ καταλήξει στὴ διατύπωση ἑνὸς ὁράματός του, τὸ ὁποῖο διετύπωσεν ὡς ἑξῆς:

«Σήμερα μὲ τὴ μακρὰ πορεία πού ἔχει διανυθεῖ στὴ λεξικογράφηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ἀρχαίας, μεσαιωνικῆς καὶ νεότερης, ἀνοίγονται προοπτικὲς καὶ γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ ὁράματος τοῦ Γ. Χαττιδάκι καὶ πολλῶν Ἑλλήνων λογίων, τοῦ ὁράματος νὰ συνταχθεῖ ἓνα λεξικὸ ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Μὲ τὶς τεχνικὲς δυνατότητες πού προσφέρει ἡ σύγχρονη ἠλεκτρονικὴ τεχνολογία καί, κυρίως, μὲ σωστὴ ἀξιοποίηση τοῦ λεξικογραφικοῦ μόχθου πού μᾶς κληροδότησαν ὅσοι ἐργάστηκαν ὥστε νὰ διαθέτουμε σήμερα ἐγκυρὰ λεξικά τῶν κυριοτέρων περιόδων τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, μπορεῖ σὲ ὄρατο μέλλον νὰ συνταχθεῖ καὶ τὸ **Λεξικὸ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας**, πού θὰ διαφέρει ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους λεξικά στὸν σύνθετο, πλήρη, διαχρονικὸ καί, γι' αὐτὸ, ἰδιαίτερα ἀποκαλυπτικὸ χαρακτήρα τῶν λημμάτων του, πού θὰ δηλώνουν μέσα ἀπὸ τὶς λέξεις τὴ μακρὰ, πλούσια καὶ περιπετειώδη ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἀπὸ τὶς πρώτες γραπτὲς μαρτυρίες της ἕως σήμερα» (σ. 2064).

Εὐχόμεθα ὀλοψύχως τὸ ὄραμα αὐτὸ νὰ γίνῃ πραγματικότης ὑπὸ τὴν πρωταγωνιστικὴ καὶ συντονιστικὴ ἐποπτεία τοῦ κ. Γ. Μπαμπινιώτη, ὁ ὁποῖος συνεχῶς βελτιώνει, ἀνανεώνει καὶ ἐμπλουτίζει τὸ ἔργο του μὲ μεγάλη εὐσυνειδησία καὶ ταπεινοφροσύνη πού τὸν ὀδηγεῖ στὸ νὰ γράφῃ: «*Ένα λεξικόν, ὅπως τὸ παρόν... εἶναι φυσικὸ νὰ ἔχει ἀδυναμίες. Γι' αὐτὲς ζητῶ προκαταβολικὰ τὴν κατανόηση τοῦ ἀναγνώστη. Θὰ συμφωνήσῃ, νομίζω, μαζί μου ὅτι τὸ νὰ ἀγωνίζεται κανεὶς νὰ ἀποτυπώσῃ μὲ ἀκρίβεια καὶ πληρότητα τὸν γλωσσικὸ θησαυρὸ μᾶς ὀλόκληρης γλώσσας, καὶ μάλιστα μᾶς γλώσσας ὅπως ἡ Ἑλληνικὴ, πού, ἐνῶ ἀναπτύσσεται ραγδαίᾳ, συγχρόνως βυθίζεται στὰ βάθη 40 αἰῶνων..., ἀποστελεῖ ἀσυνήθιστα σκληρῆ ἐργασία καί, ἐξ ὀρισμοῦ, ἄνιση πνευματικὴ ἀναμέτρηση*» (σ. 15).

Δὲν πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς προφήτης γιὰ νὰ προβλέψῃ ὅτι τὸ ἐξαίρετο Λεξικὸ τοῦ κ. Γ. Μπαμπινιώτη θὰ χρησιμοποιηθῇ ἀπὸ πολλὰς γενεάς, ἀπὸ μαθητὲς, φοιτητὲς, ἐπαγγελματίες, ἐπιστήμονες καὶ γενικὰ ἀπὸ κάθε ἐνδιαφερόμενο γιὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ θὰ συντελέσῃ στὸ ἔργο τῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ θησαυροφυλακίου αὐτῆς. Τὸ Λεξικὸ αὐτὸ ἔχει πράγματι τὸν μεγαλύτερο πλοῦτο λέξεων, ἐκφράσεων, σημασιῶν καὶ χρήσεων τῆς συγχρόνου γλώσσας.

Ὁ γράφων θεωρεῖ εὐτυχῆ τὸν ἑαυτὸ του διότι πάνω στὸ γραφεῖο του ἔχει συνεχῶς τὸ Λεξικὸ αὐτό, γιὰ νὰ ἐξακριβώῃ τὴν ἰδιαίτερη ἀπόχρωσι τῆς σημασίας μερικῶν λέξεων. Οἱ ἀναγνώστες τῆς «Θεολογίας» καλὸν εἶναι νὰ γνωρίζουν ὅτι τὸ Λεξικὸ αὐτὸ διαφωτίζει ἐπαρκῶς τὴν ἀκριβῆ σημασία πολλῶν θεολογικῶν λέξεων καὶ ἐννοιῶν. Ἀπὸ τὴ σκοπιὰ αὐτῆ θὰ γίνῃ στὸ μέλλον ἀκόμη πληρέστερο ἂν στὸν κατάλογο τῶν ἐκλεκτῶν γλωσσολόγων, τοὺς ὁποῖους χρησιμοποίησε ὁ κ. Μπαμπινιώτης ὡς συνεργάτες, προστεθοῦν καὶ ἐπαίοντες στοὺς τομεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ θεολογικῆς γλώσσας, ὅπως καὶ στοὺς τομεῖς τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν. Οἱ βελτιώσεις, οἱ ὁποῖες ἀξιεπαίνως ἔγιναν στὴν ἐπανεκτύπωσι, εἶναι ἐγγύησις, ὅτι καὶ στίς προσεχεῖς ἐπανεκτυπώσεις τὸ Λεξικὸ θὰ τελειοποιῆται καὶ στοὺς τομεῖς τῆς ἐιδικῆς θεολογικῆς, φιλοσοφικῆς καὶ λοιπῆς ἐπιστημονικῆς ὀρολογίας.

Συγχαρητήρια καὶ εὐχαριστίες ὀφείλονται, γιὰ τὴν καὶ αἰσθητικῶς λαμπρῆ ἔκδοσι στὸ ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ ΕΠΕ, στὸν κ. Γεώργιο Τσιβεριώτη, στοὺς ἐμπνευστὰς τοῦ Γλωσσικοῦ Ἀρχείου τοῦ Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, στὴ Φωτοστοιχειοθεσία Μ. ΡΩΜΑΝΟΣ Ε.Π.Ε., στὴν ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε. καὶ πρὸ πάντων στὸν κύριο συντονιστῆ, ἐμπνευστῆ καὶ δημιουργὸ τοῦ ὅλου ἔργου, ὁ ὁποῖος εἶναι διεθνῶς γνωστὸς ὄχι μόνον ὡς ἐξαίρετος γλωσσολόγος, πού προώθησε καὶ τὴ φιλοσοφία τῆς γλώσσας, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐξαίρετος παιδαγωγός, ὡς Πρόεδρος τῆς ἀκτινοβόλου «Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας», ὡς ἐμπνευστῆς τῶν διαρκῶς ἀναπτυσσομένων Ἀρσακειῶν Σχολειῶν, ὡς φορεὺς τοῦ γνησίου ἑλληνορθόδοξου πνεύματος, ὡς μύστης τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσας καὶ λατρείας, ὡς εἰσηγητῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς λειτουργικῆς ἀνανεώσεως καὶ γενικῶς ὡς σημαντικώτατος παράγων τῆς προωθήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ τόπου.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ἄριστοτέλους Χρ. Εὐτυχιάδου, Ἐπικούρου Καθηγητοῦ, *Ἀρχές Φιλοσοφίας καὶ Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς*, Ἀθήνα 1998, σφ. 24X17 ἐκ., σσ. 1-206.

Τὸ ἔργο αὐτό, τοῦ κ. Εὐτυχιάδου, —τὸ ὁποῖο ἔχει ὅλες τὶς ἀρετὲς τῶν προηγουμένων ἐκτενῶν ἐπιστημονικῶν μελετῶν καὶ μονογραφιῶν αὐτοῦ, (μερικὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες λ.χ. ἔχουν τοὺς τίτλους «*Εἰσαγωγή εἰς τὴν Βυζαντινὴν Θεραπευτικὴν*», 1983· «*Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Θεραπευτικὴν ἀπὸ τοῦ 1453 μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος*», 1985· «*Φύση καὶ Πνεῦμα — Συμβολὴ στὴν ἱατρικο-φιλοσοφικὴ σκέψη*», 1995)—, εἶναι λαμπρὸ διδακτικὸ ἐγχειρίδιο, τὸ ὁποῖο διδάσκει πρὸ πάντων τοὺς φοιτητὲς τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς γιὰ τὶς ἀρχές, δηλαδὴ τόσο γιὰ τὶς πρωταρχικὲς πηγές καὶ ἀφετηρίες, ὅσον καὶ γιὰ τὰ ἀξιώματα καὶ τοὺς κανόνες τῆς Φιλοσοφίας καὶ Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς. Οἱ ἀρχές αὐτές, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ σ. στὸν Πρόλογο, «*ἀποτελοῦν σύμβολο καὶ κριτήριο γιὰ τὴν ἱατρικο-φιλοσοφικὴ συγκρότηση τοῦ σύγχρονου ἱατροῦ καὶ τοῦ ἐν γένει ἐρευνητῆ, διαμορφώνουν μὲ τὶς ἀλήθειές τους τὴν ἱατρικὴ συνείδηση, καθοδηγοῦν μὲ τὴ σοφία, τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ τὴν πείρα τοῦ παρελθόντος τὴ σύγχρονὴ ἱατρικὴ καὶ τὶς βιοϊατρικὲς ἐρευνες πρὸς ἀποφυγὴ ἀντιδεοντολογικῶν ἐφαρμογῶν, ἀποβλέπουν στὴ σωστὴ ἄσκηση τῆς ἱατρικῆς καὶ στὴ διασφάλιση ἀρμονικῶν σχέσεων τοῦ ἱατροῦ μὲ τὸν ἀσθενῆ καὶ τὸ περιβάλλον του*» (σ. 3).

Στὸ Α' μέρος (σσ. 23-30) παρουσιάζονται οἱ «*γενικὲς ἀρχές Φιλοσοφίας καὶ Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς*», τῶν ὁποίων ἡ ἐξέτασις γίνεται σὲ πέντε ἐπιστημονικοὺς τομεῖς, δηλ. στὸν τομέα τῆς Ἱατρικῆς Φιλοσοφίας, ἡ ὁποία ἐξετάζει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο οἱ ἱατροὶ ἀντιμετωπίζουν τὰ διάφορα ἱατρο-φιλοσοφικὰ ἢ φιλοσοφικὰ ζητήματα· στὸν τομέα τῆς φιλοσοφίας τῆς Ἱατρικῆς, ἡ ὁποία παρουσιάζει τὴ φιλοσοφικὴ θεώρησι καὶ τὴν ἠθικοδεοντολογικὴ καθοδήγησι τῆς Ἱατρικῆς ὡς ἐπιστήμης, τέχνης, ἀσκήσεως, ἐρευνας καὶ κοινωνικῆς ἐφαρμογῆς· στὸν τομέα τῶν Ἀρχῶν τῆς Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς, πού ἐξετάζει τὴ συγκρότησι τῆς Ἱατρικῆς διαχρονικῶς καὶ πανοραμικῶς μὲ τὶς ἐπιστημονικὲς ἀντιλήψεις τῶν σπουδαιότερων ἱστορικῶν περιόδων καὶ τῶν ἐπιφανεστέρων ἱατρῶν, ἱατροφιλοσόφων καὶ φιλοσόφων· στὸν τομέα τῆς βιοηθικῆς, ἡ ὁποία ἀφ' ἑνὸς ἐξαιρεῖ τὸν ἄνθρωπο ὡς βιολογικὸ καὶ πνευματικὸ ὄν καὶ ὡς σύνθεσι φύσεως καὶ πνεύματος καὶ ἀφ' ἑτέρου καθορίζει τοὺς ὅρους καὶ τοὺς κανόνες, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ καθοδηγοῦν τὶς βιοϊατρικὲς ἐρευνες ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὶς ἱατρικὲς ἐφαρμογές, ὥστε νὰ μὴ συγκρούονται πρὸς τὶς ἠθικὲς ἀξίες καὶ ἀρχές· καὶ στὸν τομέα τῆς ἱατρικῆς δεοντολογίας, πού σκιαγραφεῖ τόσο τὴν ἀριστη ἱατρικὴ προσωπικότητα, τὰ ἐφόδια καὶ τὰ προσόντα τοῦ ἱατροῦ καὶ τὴν δέουσα συμπεριφορὰ του πρὸς τὸν ἀσθενῆ καὶ τὸ περιβάλλον του, τοὺς συναδέλφους καὶ τοὺς φαρμακοποιούς, ὅσον καὶ τὰ ἐπιτρεπόμενα ὄρια τῶν βιοϊατρικῶν ἐρευνῶν πρὸς ἀποφυγὴν ἐκτροπῶν σὲ ἀντιδεοντολογικὲς ἐφαρμογές.

Στὸ Β' μέρος (σσ. 31-130) παρουσιάζει ἀνάλυσι, ταξινόμησι καὶ ἀνάπτυξι τῶν Ἀρχῶν Φιλοσοφίας καὶ Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς μὲ χρονολογικὴ

σειρὰ κατὰ ἰατροὺς καὶ φιλοσόφους. Πρόκειται περὶ ἐξαιρέτου κριτικοῦ Ἀνθολογίου, τὸ ὅποιον ἀνταποκρίνεται πλήρως στοὺς διδακτικοὺς σκοποὺς τοῦ βιβλίου, διότι εἰς αὐτὸ ὁ σ. με ἐκπλήσσοσα γνώσι τῆς παγκοσμίου ἰατρικῆς, φιλοσοφικῆς καὶ ἰατροφιλοσοφικῆς φιλολογίας σταχυολογεῖ καὶ προβάλλει τὴν ἄγνωστη ἀρχαία ἑλληνικὴ, ἑλληνορρωμαϊκὴ, βυζαντινὴ, μεταβυζαντινὴ, ἑλληνικὴ ἀναγεννησιακὴ καὶ νεοελληνικὴ συμβολὴ στὴν ἀνάπτυξι τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος Ἀρχῶν Φιλοσοφίας καὶ Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς, ἡ ὁποία ἀνάπτυξις ἀποτελεῖ τὴ γενεσιουργὸ αἰτία καὶ ρίζα τῶν νεωτῶτων σχετικῶν ἀπόψεων. Ὁ ἀναγνώστης θαυμάζει τὸ πλῆθος τῶν παρατιθεμένων ὀνομάτων καὶ ἰατρικῶν ἐπιτευγμάτων καὶ τὴ δεξιotechνία τοῦ κ. Εὐτυχιάδου πρὸς διάκρισιν οὐσιώδους καὶ ἐπουσιώδους, πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς ὅ,τι εἶναι ἐκτὸς τοῦ θέματός του καὶ πρὸς παράθεσιν μόνον τοῦ οὐσιώδους, τὸ ὅποιο εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ ἓνα σχετικῶς εὐσύνοπτο καὶ εὐχρηστο διδακτικὸ ἐγχειρίδιον.

Ἀπὸ τῆς θεολογικῆς σκοπιᾶς, ἡ ὁποία ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερος τὸ παρὸν περιοδικό, ἰδιαίτερος θέλω νὰ ἐξάρω τόσον τὴν ὑπὸ τοῦ σ. ὑπόμνησιν τῆς συμβολῆς στὴν ἀνάπτυξι τῶν Ἀρχῶν τῆς Φιλοσοφίας καὶ Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς μεγάλων Πατέρων, Ἀγίων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν προσωπικοτήτων (λ.χ. Μ. Βασιλείου, Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Γρηγορίου Νύσσης, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ἀγίας Ἐρμόνης, Εὐσεβίου Καισαρείας, Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, ἀγίων ἀδελφῶν Ζηναῖδος καὶ Φιλονίλλας, ἀγίου Ἰουστίνου, ἀγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, ἀγίων Κύρου καὶ Ἰωάννου, Εὐαγγελιστοῦ Λουκά, ἀγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, Σαμψῶν τοῦ Ξενοδόχου, ἀγίου Φωτίου τοῦ Μεγάλου, ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Ἀλβέρτου τοῦ Μεγάλου, ἀγίου Αὐγουστίνου, ἀγίου Ἰερωνύμου, Ἰππολύτου Ρώμης καὶ πολλῶν ἄλλων προσώπων, συνδεομένων πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν), ὅσον καὶ τῆς καθ' ὅλου Βυζαντινῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἱατρικῆς, Ἱατρικῆς Νομοθεσίας καὶ Βυζαντινῆς Βιοηθικῆς, πού ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ Βυζάντιο, ὅπως κατ' ἐπανάληψιν ἔχομεν ἐπισημάνει, εἶναι ἡ «ἐντελέχεια» τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Εὐτυχιάδου ἀποδεικνύει ὅτι τὸ Βυζάντιο ὑπέστη μὲν ἐπιδράσεις ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἰατρικῆς σκέψεως, ἀλλὰ σὲ πολλοὺς τομεῖς τοῦ ἰατροφιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ εἶχε πρωτοτυπίαν καὶ συνέτελεσε κατὰ πρωτοποριακὸν τρόπο στὴν περαιτέρω διαμόρφωσι οὐσιωδῶν Ἀρχῶν τῆς Φιλοσοφίας καὶ Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς.

Στὸ Γ' μέρος (σσ. 131-170) ὁ σ. παρουσιάζει συστηματικῶς τὶς κυριώτερες Ἀρχές Φιλοσοφίας καὶ Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς καὶ τὶς συνδέει μετὰ τὰ ὀνόματα τῶν πρωτοπόρων εἰσηγητῶν καὶ θεμελιωτῶν τους. Οἱ Ἀρχές αὐτές, πού ἔχουν ἄμεση σχέση πρὸς τὶς χριστιανικὰς κοσμοθεωριακὰς, ἀνθρωπολογικὰς, βιοθεωριακὰς καὶ ἠθικὰς ἀντιλήψεις, εἶναι Ἀρχές ἀπαλλαγμένης ἀπὸ ὑλιστικὰ πρότυπα ἰατρικῆς φιλοσοφίας πού θεωρεῖ τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα ὡς σύνθεσι φύσεως καὶ πνεύματος καὶ συναρτᾷ τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὸ θεῖο Ἀρχές βιοηθικῆς Ἀρχές ἰατρικῆς δεοντολογίας Ἀρχές ἀσκήσεως τῆς Ἱατρικῆς Ἀρχές Ψυχοσωματικῆς Ἱατρικῆς Ἀρχές Ψυχολογίας τοῦ βάθους Ἀρχές σχέσεων ἐνστίκτου, ψυχικοῦ πάθους καὶ λόγου στὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα

Ἄρχῃς διαπαιδαγωγήσεως τοῦ γενετησίου ἐνστίκτου καὶ Ἄρχῃς νεωτέρων ἱατροφιλοσοφικῶν ἀντιλήψεων ὡς εὐρημάτων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, βυζαντινῆς καὶ νεοελληνικῆς Ἱατρικῆς.

Τὸ Βιβλίον κατακλείεται μὲ τὴν παράθεσι ἐκτενοῦς ἑλληνικῆς καὶ ξένης Βιβλιογραφίας (σσ. 171-179) καὶ Πινάκων (σσ. 180-206), οἱ ὅποιοι παρέχουν στοιχεῖα ὀνομαστικά, χρονολογικά, θεματικά καὶ βιογραφικά τῶν σπουδαιότερων ἱατρῶν, ἱατροφιλοσόφων καὶ ἄλλων ἀναφερομένων προσώπων. Ὁ θεματικὸς Πίναξ παραπέμπει σὲ ζητήματα, τὰ ὅποια δὲν περιλαμβάνονται ὀνομαστικά στὸν Πίνακα περιεχομένων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται φανερόν, ὅτι τὸ βιβλίον τοῦ κ. Εὐτυχιάδου καλλιεργεῖ ἄριστα τὴν ἱατροφιλοσοφικὴν παιδεία τῶν φοιτητῶν καὶ ἐρευνητῶν τῆς Ἱατρικῆς καὶ συντελεῖ στὴν ἀνάπτυξι τῆς φιλοσοφημένης ἱστορικῆς θεωρήσεως αὐτῆς. Γενικώτερον θέλομεν νὰ ἐπισημάνωμεν ὅτι ὁ ἐκλεκτὸς συγγραφεὺς συνεχίζει τὴ λαμπρὴν παράδοσι διακεκριμένων Ἑλλήνων ἐκπροσώπων τῆς «Ψυχοσωματικῆς Ἱατρικῆς» ἢ «Ἱατρικῆς τῆς προσωπικότητος» καὶ ἐπὶ πλέον παρουσιάζεται ὡς ἐξαιρετὸς ἐρευνητῆς, ποὺ ἀνιχνεύει καὶ ἀξιοποιεῖ ἐνδιαφέρον ἱατροφιλοσοφικὸ ὕλικὸ ὄλων τῶν αἰώνων καὶ φέρει εἰς φῶς ἓνα μεγάλο μέρος τῆς πνευματικῆς μας κληρονομίας, ἀρχαίας, βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς, ἢ ὅποια, ὅπως σὲ πολλοὺς ἄλλους τομεῖς, ἔτσι καὶ στὸν τομέα τῆς Ἱατρικῆς, εἶναι ρηξικέλευθος σκαπανεὺς. Πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι τὸ βιβλίον τοῦ κ. Εὐτυχιάδου διακρίνεται ὄχι μόνον ἐξ ἐπόψεως ἐρευνητικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄποψι διδακτικῆς καὶ παιδαγωγικῆς μεθοδολογίας.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Σωτηρίου Ἰ. Μπαλατσούκα, *Σπουδὴ πνευματικῆς τελειώσεως*, Ἐκδόσεις «Μυθονία», Θεσσαλονίκη 1998, σχ. 21X14 ἐκ., σσ. 1-155.

Τὸ ὡς ἄνω ἔργον τοῦ Διδάκτορος τῆς Θεολογίας κ. Σωτ. Μπαλατσούκα εἶναι συλλογὴ μελετημάτων, ποὺ ἔχουν τοὺς τίτλους: 1. Ἡ ἀγνωμοσύνη «δεινὸν τε καὶ πάνδεινον». 2. Ἡ ἀκηδία πάθος ἀτονίας καὶ ὀλιγωρίας ψυχῆς. 3. Ἡ ἀπόγνωση ἀνθρωποκτόνο θέλημα τοῦ διαβόλου. 4. Ἡ ἀπάθεια ὡς κατάσταση τελειώσεως. 5. Ἡ ἀποταγὴ τοῦ κόσμου ὡς προϋπόθεσι συμφιλίωσης μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸν κόσμον. 6. Ἡ αὐτομεμψία «κροινὸς» αὐτογνωσίας.

Τὰ μελετήματα αὐτὰ μαρτυροῦν τὴν στροφὴν τῆς Ἑλληνικῆς Θεολογίας πρὸς τὴν καὶ ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων ἀνακαλυφθεῖσα καὶ προβαλλομένη κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἀγιολογικὴ καὶ «φιλοκαλικὴ» παράδοσι τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς, τὴν ὁποῖαν ἰδιαιτέρως ἔχουν δημιουργήσει καὶ διαμορφώσει ἄγιοι Γέροντες. Ὁ συγγραφεὺς ἀνήκει στὴν νέα γενεὰ τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων Θεολόγων, οἱ ὅποιοι ἔχουν χειραφετηθῆ ἀπὸ τὰ σχολαστικὰ θεολογικὰ πλαίσια τοῦ παρελθόντος καὶ ἐρευνοῦν μὲ ἐσωτερικὴ πνευματικὴ συνήχησι τοὺς θησαυροὺς τῆς πατερικῆς γεροντικῆς σοφίας τόσον τῆς μυστικῆς γιὰ τὶς διάφορες μορφῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἐπαφῆς μὲ τὸν Θεό, ὅσον καὶ τῆς ἐπιση-

μάνσεως τῶν ἀρνητικῶν παραγόντων, οἱ ὅποιοι ἐμποδίζουν καὶ ἐξουδετερῶνουν τὴν προσπάθεια γιὰ ἀγιασμὸ καὶ πνευματικὴ πρόοδο.

Ὁ κ. Σωτ. Μπαλατσούκας ἀξιοποιεῖ δεόντως χαρακτηριστικὰ τμήματα τῆς γεροντικῆς σοφίας καὶ τοῦ ἠθικοῦ καὶ θεολογικοῦ πλοῦτου τῶν βίων τῶν ἀγίων, γιὰ νὰ προβάλῃ τόσον μερικὰ ἀπὸ τὰ πάθη, τὰ ὅποια ἀπομακρύνουν ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς πνευματικῆς τελειώσεως, ὅσον καὶ μερικὲς ἀρετές, πού ὀδηγοῦν εἰς αὐτήν. Ὁ Σ. μὲ ἔκδηλη ἀγάπη πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μὲ κριτήρια πού μαρτυροῦν τὴν ἰδική του ἐμπειρία ἐκ προσωπικῆς συνδέσεως μὲ ἐπαίοντες πνευματικοὺς ὀδηγούς, στρέφει τὸ ἐρευνητικὸ του περισκόπιο στὸν πλοῦτο τῶν ἀγιολογικῶν καὶ γεροντικῶν κειμένων, γιὰ νὰ ἀνθολογήσῃ μὲ ἐπιτυχίαν τὸ ὑλικό, τὸ ὅποιο στὴ συνέχεια ἐπιτυχῶς ἐντάσσει στὶς ὀργανικὲς ὁλότητες τῶν μελετημάτων του. Φιλότιμος ἐρευνητὴς μὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἦθος του ἀξιοποιεῖ θαυμάσιες ἀγιολογικὲς σελίδες καὶ ἐπιτυχῶς παρουσιάζει ἐλπιδοφόρα ἐνασχόλησι στὸ χῶρο τῆς Ἀγιολογίας, ὅπως ἀπέδειξε καὶ μὲ τὴν ἐκτενῆ διδακτορικὴ διατριβή του ὑπὸ τὸν τίτλο «Οἱ Ἄγιοι καὶ τὸ φυσικὸ περιβάλλον» (Θεσσαλονίκη 1996), μέσα στὴν ὁποία — μὲ ἀξιόλογη ἐρευνητικὴ καὶ διαισθητικὴ ἀξιοποίησι τοῦ διαφιλοῦς πηγαιῖου ὑλικοῦ — ἔχει ἐπισημάνει ὅτι στὰ ἀγιολογικὰ καὶ πατερικὰ κείμενα ἡ εὐχαριστιακὴ καὶ δοξολογικὴ διάστασις ὑποβοηθεῖ νὰ κατανοήσωμε καλύτερα τὸ ρόλο τοῦ ἀνθρώπου ὡς βασιλέως καὶ ἱερέως τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς πιστοῦ φύλακος καὶ οἰκονόμου αὐτῆς.

Εὐχόμεθα, ἡ λαμπρὰ ἀπαρχὴ τῆς προσφορᾶς τοῦ κ. Μπαλατσούκα στὸν τομέα τῶν ἀγιολογικῶν σπουδῶν νὰ ἔχη στὸ προσεχὲς μέλλον ἑκατονταπλασίονα ἀπόδοσι.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Μεθοδίου Γ. Φούγια, Μητροπολίτου Παιδίας, πρώην Ἀρχιεπισκόπου Θυατείρων καὶ Μεγάλης Βρετανίας, *Τὸ ἑλληνικὸ ὑπόβαθρο τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ ἑλληνικὲς ρίζες τῆς Εὐρώπης*, «Νέα Σύνορα», Ἐκδοτικὸς Ὄργανισμὸς Λιβάνη, Ἀθήνα 1999, σελ. 364.

Ὁ ὡς ἄνω διακεκριμένος Ἱεράρχης, τοῦ ὁποίου σημαντικὰ θεολογικὰ συγγράμματα ἔχουν παρουσιασθῆ κατὰ καιροὺς ἀπὸ τῶν σπηλῶν τῆς «Θεολογίας», ἀσχολεῖται ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ μὲ γενικωτέρου ἐπιστημονικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἔθνικοῦ ἐνδιαφέροντος θέματα. Δι' αὐτῶν ἐπιδιώκει οὗτος καὶ ἐπιτυγχάνει ἐν πολλοῖς νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ παρουσία τῶν ἑλληνικῶν πολιτιστικῶν στοιχείων εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν παραδόσεων διαφόρων λαῶν καὶ κυρίως ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἔλθει εἰς οἰανδήποτε ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ δι' αὐτούς. Πρὸς τὴν γραμμὴν καὶ τὴν κατεύθυνσιν ταύτην εἶναι προσανατολισμένον καὶ τὸ ὑπὸ παρουσίαισιν ὀγκῶδες καὶ ἐμπρόσδεκτον ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα τοῦ Σεβασμιωτάτου κ. Μεθοδίου.

Εἰς ἓνα μακρὸν σχετικῶς Πρόλογον ὁ Σεβ. συγγραφεὺς ἀναφέ-

ρεται εἰς τὸ ὄξυ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖται μὲ τὰς γνωστὰς τάσεις καὶ προθέσεις Εὐρωπαϊάν τινῶν νὰ μειώσουν τοὺς πολιτιστικοὺς δεσμοὺς τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Εὐρώπης καὶ παρουσιάζει συγγράμματα ξένων καὶ δὴ διαπρεπῶν ἐπιστημόνων, διὰ νὰ ἀναδείξῃ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα διηύρυναν τοὺς ὀρίζοντας προελάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς ὀλόκληρον τὴν γηραιὰν ἥπειρον (σελ. 17-22). Ἀκολουθοῦν τὰ Προεισαγωγικά, ὅπου ἐκτενέστατα (σελ. 23-46) παραθέτει ὁ Σεβ. σ. πολλὰς πληροφορίας, ὅσον ἀφορᾷ εἰς θέματα σχετιζόμενα πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ κύρος τῆς χώρας μας, ὅπως π.χ. τὰ τεκταινόμενα περὶ τὴν κατάργησιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὡς ἐπισήμου εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἐνωσιν, μὲ ἀπώτερον σκοπὸν νὰ ἀντικατασταθῇ εἰς τὴν πατρίδα μας τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον διὰ τοῦ λατινικοῦ (σελ. 25).

Τὸ κύριον μέρος τοῦ βιβλίου ἀποτελεῖται ἀπὸ δεκαεξὲς κεφάλαια, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσονται ἰσάριθμα θέματα, μᾶλλον ἀνόμοια μετὰξὺ των, ἀλλ' ὑπαγόμενα ὁπωσδήποτε εἰς τὸ γενικὸν πλαίσιον τοῦ ὅλου ἔργου, ἐν τῷ ὁποίῳ παρουσιάζεται μετὰ μεγίστης πειστικότητος τὸ ἑλληνικὸν ὑπόβαθρον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν θεμάτων τούτων γίνεται λίαν ἐπιτυχῶς, παρὰ τὴν ἐμφανῆ ἐξάρτησιν τοῦ συγγραφέως ἀπὸ ξένας πηγᾶς, ὡς συμβαίνει τοῦτο π.χ. εἰς τὸ 3ον κεφάλαιον, ὅπου στηρίζεται οὗτος εἰς τὸ περὶ τῆς ἑλληνιστικῆς φιλοσοφίας ἐνδιαφέρον καὶ ἐρευνητικὸν σύγγραμμα τοῦ διαπρεποῦς Καθηγητοῦ Α. Α. Long (βλ. σελ. 69-86). Οὕτω γίνεται, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, λόγος περὶ θρησκείας καὶ φιλοσοφίας (σελ. 47-54), περὶ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ Ἑλλήνων (σελ. 55-68), περὶ τοῦ ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ ὡς κληρονομίας τῆς Εὐρώπης (σελ. 69-85), περὶ Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων (σελ. 87-134), περὶ τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἥπειρον (σελ. 135-147), περὶ Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ (σελ. 148-160), περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ (σελ. 161-186), περὶ τῆς ἐν Εὐρώπῃ ὀργανώσεως τῆς μαθήσεως καὶ περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐπιστημῶν (σελ. 187-194), περὶ τῆς ἐξελιξεως τῆς πολιτικῆς θεωρίας ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας (σελ. 195-209), περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων υἰοθεσίας τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας (σελ. 210-241), περὶ τῆς συνεισφορᾶς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης (σελ. 242-255), περὶ τῶν τεχνῶν (σελ. 256-281), περὶ τῆς ποιήσεως, τοῦ δράματος καὶ τῆς ρητορικῆς (σελ. 282-294), περὶ τῶν πρώτων ἐν τῇ Δύσει ἑλληνικῶν ἐκδόσεων (σελ. 295-303), περὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῇ Εὐρώπῃ σήμερον (σελ. 304-314) καὶ τέλος περὶ φιλελληνισμοῦ καὶ πολιτισμοῦ (σελ. 315-326).

Τὸ ἐντυπωσιακὸν τοῦτο ἔργον κατακλείεται διὰ καταλλήλου Ἐπιλόγου (σελ. 327-333), ἐν τῷ ὁποίῳ, χρησιμοποιοῦν εὐστόχως ὁ σ. ἀπόψεις τοῦ Albert Einstein κυρίως, καταδεικνύει ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι ὀφείλουσιν τὴν ἐπιστήμην ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς Ἑλληνας. Ὡς ἐπιστέγασμα δὲ τοῦ ὅλου συγγράμματος παρατίθενται καλλιτεχνικαὶ εἰκόνες, ἔργα διασήμων καλλιτεχνῶν, ὡς ὁ S. Raphael, ὁ J. - G. Soufflot, ὁ L. v. Klenze, ὁ K. F. Schinkel κ.ἄ., αἱ ὁποῖαι ἀποδεικνύουσιν τὴν κορυφωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν σύζευξιν Ἑλληνισμοῦ

καὶ Χριστιανισμοῦ καὶ παρουσιάζουν τὴν κυριαρχίαν τῶν ἑλληνικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν χώρον (σελ. 334-348). Παρατίθενται, ὡσαύτως, Γενικὸν Εὐρετήριο (σελ. 349-357) καὶ Εὐρετήριο Συγχρόνων Συγγραφέων (σελ. 359-364), ἀμφοτέρω λίαν χρήσιμα. Ὡς διήκουσα δὲ ἔννοια τοῦ βιβλίου τοῦ Σεβασμιωτάτου θὰ ἠδύνατο ἀνέτως νὰ θεωρηθῆ ἢ πεποιθήσις, ὅτι ἡ παρουσιαζομένη ὑπ' αὐτοῦ ἱστορία τῆς ἐν γένει εὐρωπαϊκῆς πνευματικῆς παραγωγῆς πηγάζει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα, τοῦθ' ὅπερ οὐδεὶς θὰ ἐδίσταζε νὰ ἀποδεχθῆ ὡς ἔγκυρον καὶ ἐπαρκῶς τεκμηριωμένον.

Εἰς ἐν μικρὸν Παράρτημα εἰς τὸ περὶ τῶν τεχνῶν κεφάλαιον, παρατιθέμενον ἐν σελ. 276-281 καὶ ἀναφερόμενον εἰς τὸ κορινθιακοῦ ρυθμοῦ κιονόκρανον, συζητεῖ ὁ Σεβασμιώτατος συγγραφεὺς τὸ ζήτημα τῆς προελεύσεως τοῦ κυρίου τούτου χαρακτηριστικοῦ τοῦ ἐν λόγῳ ρυθμοῦ, ἐλανόμενος, πιθανώτατα, καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης του πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν του πατριδα, τὴν Κορινθίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐνεπνεύσθησαν οἱ ἀπώτατοι πρόγονοί του τὸν περίφημον αὐτὸν ρυθμόν. Εἰς μίαν δὲ σχετικὴν σημείωσιν γράφει: *«Μοῦ ἐλέχθη ἀπὸ τὸν Δρα Παναγιώτη Φούγια, ὅτι τὸ κορινθιακὸ κιονόκρανο... ὀφείλεται σὲ ὄλως τυχαῖο γεγονός. Πρόκειται γιὰ τὴν εἰκόνα ποῦ παρουσίαζε ἓνα ἀναποδογυρισμένο καλᾶθι ποῦ ἀπὸ τὰ χεῖλη του, ποῦ βρῖσκονταν στὸ ἔδαφος, ἀναδύθηκαν ἀγκάθια καὶ κάλυψαν τὴν ἐξωτερικὴ του ἐπιφάνεια. Αὐτὴ τὴν εἰκόνα εἶδε ὁ καλλιτέχνης ἀπὸ τὴν ὁποία ἐντυπωσιάσθηκε τόσο πολὺ, ὥστε προχώρησε στὴν φιλοτέχνηση τοῦ κιονοκράνου τοῦ κορινθιακοῦ ρυθμοῦ»*. Ἐπειδὴ εὐρον ἐνδιαφέρουσαν τὴν πληροφορίαν αὐτήν, προέβην εἰς μίαν πρόχειρον ἔρευναν καὶ διεπίστωσα ἀκόπως, ὅτι παρόμοιά τινα ἔχουν γράψει πρὸ πολλῶν ἐτῶν οἱ ἀρχαιολογικοὶ συντάκται τῶν Ἐγκυκλοπαιδείων. Ἐπομένως, αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἐπληροφόρησε τὸν Σεβασμιώτατον ὁ Δρ. Φούγιας, ἔχουν μὲν ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ δὲν εἶναι νέα.

Τὸ ἀξιόλογον βιβλίον τοῦ Σεβ. κ. Μεθοδίου δημιουργεῖ ἀρίστην ἐντύπωσιν εἰς καίρια αὐτοῦ σημεία, ὡς π.χ. ἐν σελ. 33, ὅπου τονίζει οὗτος ἐπιτυχῶς, ὅτι πρὸ τοῦ ἑξελληνισμοῦ τῆς Ρώμης προηγήθη ἡ ἑλληνιστικὴ ἰουδαϊκὴ παράδοσις, ἢ ὁποῖα συνέβαλε πολὺ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἐν σελ. 58, ὅπου ἐμμέσως ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι ἀμφισβητήσιμον τὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες υἰοθέτησαν τὸ φοινικικὸν ἀλφάβητον, ἐν σελ. 159, ὅπου ὀρθῶς παρατηρεῖ, ὅτι εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ σπουδαία ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ καὶ τοῦ ἑλληνο - ιουδαϊκοῦ πνεύματος, ἐν σελ. 160, ὅπου, ἐπίσης ὀρθῶς, θεωρεῖ ὅτι *«ἡ μετάφρασις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα»* (προφανῶς ἔννοεῖ ἐν προκειμένῳ τὴν μετάφρασιν τῶν Ἑβδομήκοντα [Ο'], τὴν σπουδαιότεραν πασῶν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν μεταφράσεων καὶ Βίβλον τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας) *«ἔδωκε τὸ κύρος στὴν Παλαιὰ Διαθήκη νὰ καθιερωθῆ μίᾳ ἀπὸ τὶς πηγὰς τῆς Πίστεως»*, ἐν σελ. 105, ὅπου χαίρει οὗτος καὶ σεμνύνεται καθιστῶν σχεδὸν κατάδηλον τὸν φιλελληνισμόν τοῦ Κικέρωνος κ.λπ. Ἀναμφιβόλως, εἶναι ἄξιος συγχαρητηρίων ὁ Σεβασμιώτατος διὰ τὴν ἔντονον ἐκδήλωσιν τῆς ἔθνικῆς ὑπερηφανείας του ὡς Ἕλληνας, ἔστω καὶ ἂν εἰς τινὰς περιπτώσεις ἐμφανίζεται λίαν κατηγορηματικὸς, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἄλλους ὄχι ἀπλῶς

εὐθαρσῶς ἀλλὰ μᾶλλον ἀξιωματικῶς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιτακτικῶς.

Δέον νὰ λεχθῆ, ἐπίσης, ὅτι ὁ Σεβ. σ. παραθέτει πολλάκις μακρότατα ἀποσπάσματα ἐκ διαφόρων συγγραμμάτων, ἐκτάσεως μιᾶς ὁλοκλήρου σελίδος. Εἰς τίνα δὲ σημεῖα τοῦ βιβλίου του δίδει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι γράφει ἐν σπουδῇ καὶ ὅτι ἡ παράθεσις τοῦ χρησιμοποιουμένου ὑπ' αὐτοῦ πολυειδοῦς ὕλικου, θὰ ἔχρηζεν αὐστηροτέρου γλωσσικοῦ ἐλέγχου. Ἐὰν ὑπῆρχε τοιοῦτος ἐλεγχος, θὰ ἀπεφεύγετο, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καὶ ἡ παρείσφρησις λέξεων - φράσεων ὄχι καὶ τόσο καταλλήλων δι' ἐπιστημονικὰ συγγράμματα, ὡς π.χ. ἐν σελ. 92 («*τοῦ ἑλληνικοῦ μυαλοῦ*»), ἐν σελ. 246 («*φιγουράρουν*»), ἐν σελ. 312 («*κάτεργάρηδες*», «*ταξιτζήδες*») κ.λπ., αἱ ὁποῖαι, πάντως, φανερόνουν τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀνεπιτήδευτον ὕφος καὶ τὸν εἰλικρινῆ ἀυθορμητισμὸν τοῦ Σεβ. κ. Μεθοδίου. Καὶ εἶναι μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ καταφανὴς ἀνεσίς του εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν διανοημάτων καὶ θέσεών του εἰς δημῶδη γλῶσσαν καὶ δὴ φυσικὴν, γλαφυρὰν καὶ ρέουσαν, ἀλλ' ἡ χρῆσις τῆς δημοτικῆς δὲν πρέπει νὰ συνεπάγεται καὶ παραβάσεις τῶν βασικῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ, αἱ ὁποῖαι παρατηροῦνται εἰς τινὰς περιπτώσεις, πέραν τῶν διαπιστουμένων ἐνταῦθα πολυαριθμῶν ἀβλεπτημάτων, τυπογραφικῶν ἢ μὴ.

Ἄς ἐπιτραπῆ ἐπ' εὐκαιρίᾳ νὰ ἐκφράσω τὴν γνώμην, ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἐνδεδειγμένον νὰ ἀναλίσκεται ὁ Σεβασμώτατος σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν περαιτέρω αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων του. Ἐὰν προσέξῃ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, θὰ δυνηθῆ, νομίζω, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐξασφαλίσῃ περισσότερον ἐπιμεμελημένην συγγραφικὴν παραγωγὴν καὶ ὑψηλοῦ βαθμοῦ ἐπιτυχίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐπιδοθῆ πληρέστερον καὶ εἰς προσιδιάζοντα εἰς αὐτὸν ἐκκλησιαστικὰ καθήκοντα, προσφέρων πολλὰ ἀκόμη εἰς τὴν ποιμαίνουσαν Ἐκκλησίαν, ὡς προσοντούχος θεολόγος καὶ ὑγιοῦς ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος Ἱεράρχης. Περὶ τῆς πλήρους ταύτης ἀξιοποιήσεώς του ἀρμοδία, βεβαίως, εἶναι ἡ Ἐκκλησία, διὰ τὴν ὁποῖαν θὰ ἀπέβαινεν ἐπωφελὴς ἡ χρησιμοποίησις του εἰς μεῖζονα ἐκκλησιαστικὰ καθήκοντα. Νομίζω δὲ ὅτι ἡ λαμπρὰ αὐτοῦ δραστηριότης εἰς ὑψηλὰς ἐκκλησιαστικὰς θέσεις εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐγγυᾶται περὶ τούτου. Ἄλλως τε ἡ Μήτηρ Ἐκκλησία ἀξιοποιεῖ ὅλας τὰς θεολογικὰς τῆς δυνάμεις, καὶ δὲν ἀνακόπτει τὸ δημιουργικὸν ἔργον τῶν ἱκανῶν καὶ φιλοπόνων κληρικῶν τῆς. Δὲν ἀμνημονεῖ δὲ καὶ τῶν ρημάτων τοῦ Ἀρχιποίμενος Χριστοῦ, ὅστις, ἰδὼν κάποτε τοὺς ὄχλους «*ἐκκλελυμένους καὶ ἐρριμμένους ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα*», ἐξέφρασε τὴν θλίψιν του διὰ τὸ ὅτι «*ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι*» (Ματθ. 9, 36-37).

ΠΑΝ. ΣΙΜΩΤΑΣ

Demetrios J. Constantelos, *Understanding the Greek Orthodox Church, Its Faith, History and Life*. Third Revised and Enlarged Edition, Brookline, Mass.: Hellenic College Press, 1998, pp. I-XII, 1-291.

Δημητρίου Ἰω. Κωνσταντέλου, *Κατανόησις τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας* (Γιὰ νὰ Νοιώσουμε τὴν Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξο Ἐκκλη-

σία): *Πίστις, Ἱστορία καὶ Ζωή*, γ' ἔκδ. ἀναθεωρημένη καὶ ἐπιρξημένη, Βοστώνη, 1998, σελίδες I-XII, 1-291.

Α' ἔκδ. Νέα Ὑόρκη, 1982, σελίδες I-XIII, 1-178. Βιβλιοκρισία Β. Θ. Σταυρίδου, *Κληρονομία* 16 (1984) 349-352.

Β' ἔκδ. Βοστώνη, 1990, σελίδες I-XI, 1-220.

Βιβλιοκρισία τοῦ Ἰδίου, *Κληρονομία* (26 (1994) 349-350. *Θεολογία* 65 (1994) 404-4-5. *Ὁρθοδοξία*, περ. Β', 1 (1994) 593-594. Αἱ βιβλιοκρισίαι αὐταὶ προϋποθέτουν τὰ ὅσα θὰ ἀκολουθήσουν. Ἴδε βιβλιοκρισίας εἰς ἔργα τοῦ συγγραφέως ὑπὸ τοῦ Β. Θ. Σταυρίδου. *Ὁρθόδοξος Παρατηρητής* 35 (1969) 25-27, ἀρ. 594. *Κληρονομία* 14 (1982) 201-204. 16 (1984) 349-352. 18 (1986) 453-455. 26 (1994) 349-350. *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 72 (1989) 328-330. *Θεολογία* 65 (1994) 404-405. 68 (1997) 1001-1004. *Ὁρθοδοξία*, περ. Β', 1 (1994) 593-594. *The Greek Orthodox Theological Review* 13 (1968) 107-109. 35 (1990) 379. *The Ecumenical Review* 20 (1968) 315-316. 21 (1969) 278-280. *Revue d' Histoire Ecclesiastique* 65 (1970) 1025-1026. 84 (1898) 82. *Phronema* 4 (1989) 96.

Ὁ πρωτοπρεσβύτερος Δημήτριος Ἰω. Κωνσταντέλος εἶναι τακτικὸς καθηγητὴς τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας καὶ θεολογίας εἰς τὸ πανεπιστημιακὸν ἴδρυμα Ρίτσαρντ Στόκτον τῆς πολιτείας τῆς Νέας Ἱερσέης, ΗΠΑ (Τώρα ὀμότιμος). Ἐκλεκτὸς κληρικὸς τῆς ἱεραῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς. Συγγραφεὺς μὲ ἑκατοντάδας ἔργων πάσης μορφῆς καὶ ἐπιστῆμων διεθνοῦς ἀναγνωρίσεως. Συγκαταλέγεται, μαζὺ μὲ ἄλλους, εἰς τὴν χορείαν τῶν ὁμογενῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν, θεολόγων, ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος καὶ συγγραφέων εἰς τὴν Ἀμερικῆν, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ καθιστοῦν ἔντονον εἰς πολλοὺς τομεῖς τὴν παρουσίαν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸν ἀγγλόφωνον κόσμον. Ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του ἐμφανίζονται καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Σὲ ἓνα σχετικῶς μικρὸν χρονικὸν διάστημα τὸ βιβλίον τοῦτο εἶδε μέχρι στιγμῆς τρεῖς ἐκδόσεις α' 1962, β' 1990, γ' 1998 καὶ τοιουτοτρόπως ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ τὸν χαρακτῆρα ἐνὸς κλασσικοῦ ἔργου.

Οἱ πρόλογοι τῶν τριῶν ἐκδόσεων δεικνύουν τὸν τρόπον ἐργασίας τοῦ συγγραφέως. Ὁ ἴδιος καὶ εἰς τοὺς τρεῖς τούτους προλόγους λέγει ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν φέρει ἀκαδημαϊκὸν χαρακτῆρα. Ἀπευθύνεται ὄχι πρὸς τοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονας, ἀλλὰ πρὸς τοὺς κατηρτισμένους λαϊκοὺς καὶ τοὺς φοιτητὰς τῶν κολλεγίων καὶ τῶν θεολογικῶν σχολῶν. Τόσα περιλαμβάνει ὁ πρόλογος τῆς α' ἐκδόσεως (εἰς μίαν σελίδα) καὶ ἀκολουθοῦν αἱ εὐχαριστίαι. Ἐνῶ οἱ πρόλογοι τῶν ἄλλων δύο ἐκδόσεων, εἰς 4 σελίδας περίπου, καταγράφουν καὶ ἄλλα σημεῖα. Οἱ Ἕλληνες ὀρθόδοξοι εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον ἀριθμοῦνται εἰς 15 περίπου ἑκατομμύρια. Γίνεται λόγος διὰ τὴν κοινὴν κληρονομίαν ὄλων τῶν ὀρθοδόξων καὶ εἰδικῶς διὰ τὴν ἑλληνικὴν Ὁρθοδοξίαν.

Εἰς τὴν γ' ἔκδοσιν ὁ ὅρος «*πράξις*» τοῦ ὑποτίτλου ἀντικαθίσταται μὲ τὴν λέξιν «*ζωή*». Ὑπάρχει σταδιακὴ αἰθέσις τῶν σελίδων καὶ ἐμπλουτισμὸς τῆς βιβλιογραφίας εἰς τὰς τρεῖς ἐκδόσεις.

Ἡ γ' ἔκδοσις συμπληρῶνει τὰ ἱστορικὰ γεγονότα μέχρι τοῦ ἔτους 1998.

Γίνεται ἀναφορὰ εἰς τὴν ἀνοδὸν τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος Βαρθολομαίου εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον (1991-, σ. 135), καὶ τοῦ ἀπὸ Ἰταλίας Σπυριδῶνος εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Ἀμερικῆς (1996-, σελίδες 291-292).

Εἶμαι εὐτυχῆς διότι μοῦ δίδεται ἡ εὐκαιρία ὅπως παρουσιάσω καὶ τὴν γ' ἔκδοσιν τοῦ κλασσικοῦ καταστάντος τούτου ἔργου περὶ τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ πατρὸς Δημητρίου Ἰω. Κωνσταντέλου. Εὐχομαι συνέχειαν τοῦ εὐγενοῦς πνευματικοῦ του ἀγῶνος.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

Archim. Syméon Koutsas, *Callistos Angelicoudès, Quatre traités Hésychastes inédits* (Introduction, texte critique, traduction et notes), Athènes 1998, pp. 294.

Ὁ π. Συμεὼν εἶναι γνωστότατος στὸ ὀρθόδοξο ἀναγνωστικὸ κοινὸ ἀπὸ ἓνα μεγάλον ἀριθμὸ βιβλίων του καὶ μεταφράσεών του, ποὺ ἐκδίδονται καὶ ἐπανεκδίδονται στὴν Ἑλλάδα. Εἶναι ἀπὸ τοὺς γόνιμους θεολογικοὺς καλάμους τῶν νεωτέρων χρόνων, καί, παρὰ τὴν ἀπασχόλησίν του μὲ τὸ ἱερὸ κήρυγμα (βλ. π.χ. τὸν τόμο τῶν κηρυγμάτων του «*Κηρύξατε*», ποὺ ἐξέδωκε προσφάτως ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία, σελ. 284, μὲ Ὁμιλίαι στὰ Εὐαγγέλια) καὶ τὴν πρακτικὴ ποιμαντικὴ θεολογία καὶ διακονία (βλ. τὶς Ἀκολουθίες ἀγ. Συμεὼν τοῦ Ν. Θεολόγου, ἀγ. Νεκταρίου Πενταπόλεως, Ἐρμηνεῖα τοῦ Μεγ. Κανόνο, Ἐρμηνεῖα τῶν Καταβασίων δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, Ἡ νηστεία τῆς Ἐκκλησίας κ.ά.), βρῖσκει τὸν καιρὸ ν' ἀσχοληθεῖ καὶ μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ κριτικὴ ἔκδοσι πατερικῶν κειμένων, ποὺ ἀναφέρονται στὸν ὀρθόδοξο μυστικισμὸ καὶ στοὺς νηπτικοὺς Πατέρες τῆς «*Φιλοκαλίας*». Ὁ Ἡσυχασμὸς τὸν ἔλκει καὶ τὸν τρέφει, ὅπως δεῖχνουν πολλὰ μελετήματά του. Παλαιότερα εἶχε κριτικὰ ἐκδώσει *Ἀκολουθία καὶ Ἐγκώμιον τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου*, ποὺ ἔγινε δεκτὴ ἐνθουσιωδῶς ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ φιλακόλουθο κοινὸ εὐσεβῶν ἀναγνωστῶν. Ἀκολούθησε ἡ ἔκδοσι τοῦ περίφημου ἔργου τοῦ ἀγίου Νικητῆ τοῦ Στηθάτου *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου* (εἰσαγωγή, κείμενο, μετάφρασι, σχόλια), ποὺ ἐξαντλήθηκε καὶ ξαναεκδόθηκε. Σήμερα, ὁ π. Συμεὼν μᾶς προσφέρει, σὲ μιὰ ἐξοχη καὶ ἄσπογη ἔκδοσι, τὴ διδακτορικὴ του διατριβή, ποὺ εἶχε ὑποστηρίξει στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Στρασβούργου (Strasbourg II - Sciences Humaines) τὸ 1984, φέροντας κοντὰ μας μιὰ σημαντικὴ πατερικὴ μορφή τοῦ Ἡσυχασμοῦ, τὸν Κάλλιστο Ἀγγελικοῦδη, γνωστὸ καὶ ὡς Μελενικεώτη (ιδ' αἰ.).

Ὁ π. Συμεὼν, χρησιμοποιώντας ὅλη τὴν ἑλληνικὴ καὶ ξένη βιβλιογραφία, ἐξετάζει στὴν Εἰσαγωγή τὰ βιογραφικὰ τοῦ Καλλίστου, τὴ σύγχυσι ποὺ ὑπάρχει γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομά του, καὶ καταλήγει σὲ ἀσφαλῆ συμπεράσματα ὡς πρὸς τὸν τόπο καὶ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔδρασε (περιοχὴ τοῦ Μελενικοῦ τῆς Μακεδονίας, τὸ β' ἡμισυ τοῦ ιδ' αἰ., καὶ πρέπει νὰ ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ περὶ τὸ 1395). Στὴ συνέχεια τῆς Εἰσαγωγῆς ὁ σ. ἐξετάζει ἀναλυτικὰ τὴν διδασκαλία

τοῦ Καλλίστου, μὲ βάση τὰ ἔργα του τὰ ἡσυχαστικά (σελ. 30-61). Σ' ἓνα τρίτο εἰσαγωγικὸ κεφάλαιο μᾶς δίνει περιγραφὴ τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ Καλλίστου (σελ. 62-106), μὲ κριτικές, παλαιογραφικὲς κ.ἄ. ἀπαραίτητες παρατηρήσεις. Καὶ ὕστερ' ἀπ' ὄλ' αὐτὰ τὰ εἰσαγωγικά προλεγόμενα, ὁ π. Συμεὼν μᾶς δίνει σὲ κριτικὴ ἔκδοσι, καὶ μὲ (ἀντικρυστῆ στοῦ κείμενο) παράλληλη μετάφραση στὰ γαλλικά, τοὺς τέσσερις ἡσυχαστικοῦ περιεχομένου Λόγους τοῦ Καλλίστου: α'. *Ἡσυχαστικὴ τριβὴ* (Λόγ. ΚΒ'), β'. *Περὶ νοητοῦ πολέμου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἱεράς ἡσυχίας* (Λόγ. ΙΣ'), γ'. *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπως τοῖς πιστοῖς ἐνεργεῖ* (Λόγ. Ε'), καὶ δ'. *Υπόμνημα περὶ πνευματικῆς μετοχῆς καὶ ὅπως θεομίμητα δῶρα δι' αὐτῆς ἡμῖν περιγίνεται ἐν Χριστῷ* (Λόγ. ΚΓ'), μ' ἓνα μικρὸ Ἐπίμετρο πέντε παραγράφων (πρακτικοῦ χαρακτήρος).

Ἡ ἔκδοσι αὐτὴ (καὶ ἀπὸ τυπογραφικὴ - ἐκδοτικὴ ἄποψη ὄντως καταπληκτικὴ), κλείνει μὲ μιὰ κατ' ἐπιλογὴν Βιβλιογραφία, Παλαιογραφικοὺς πίνακες καὶ τρία Εὐρετήρια χρησιμώτατα: α) Ἀγιογραφικῶν χωρίων, β) πατερικῶν παραθεμάτων καὶ γ) χαρακτηριστικῶν ἑλληνικῶν λέξεων (grecitatis). Γιὰ ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ ἰδοῦν τοὺς θησαυροὺς ποὺ κερδίζει ὁποῖος κατὰ χάριν ἀπολαμβάνει τὴ θεία υἰοθεσία καὶ γίνεται «*θείας κοινωνός φύσεως*», ἀκολουθώντας τὸ δρόμο τῶν ἡσυχαστῶν, ἄς διαβάσει τοῦτα τὰ λόγια τοῦ Καλλίστου, ποὺ παρόμοιά τους βρίσκονται πολλὰ σὲ τοῦτο τὸ βιβλίον τοῦ π. Συμεὼν: «*Ἐντεῦθεν, φίλοις γεγονόσι λοιπὸν τοῦ Θεοῦ, μυστηρίων ἔπεται ἀποκάλυψις, μελλόντων πρόγνωσις, καὶ καθάπαξ τὸ μακάριον πάθος τῆς ἀγενήτου θεώσεως, καὶ ἡ θέωσις κατ' ἀπόρρητον δωρεάν' τὸ οὐράνιον πολίτευμα, ἡ ἀγγελικὴ καὶ ἀσώματος ἀγωγή καὶ ἄμιλλα, αἱ ἀνέκφαντοι καὶ μυστικαὶ τελεταὶ μετ' ἐρωτοληπιῶν βακχικῶν ἐκστάσεων, ἡ — ἐν' εἶπω — θείων μανιῶν, δι' ἃς δήπουθεν θείας ἐρωτικὰς διαθέσεις κράζουσιν ἐφαμιλλῶς οἱ πνευματικοί, ὅτι "ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχνηται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν", κατὰ Παῦλον. Καί, προσέτι, ἡ ζωοποιὸς χαρμονὴ καὶ, ξυλλήβδην φάναι, τῆς τοῦ Θεοῦ ἐορτῆς τε καὶ πανηγύρεως τὰ παντοδαπὰ καὶ ἀνέκφραστα πνευματικὰ δῶρα*» (σελ. 158).

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Θεοδ. Χ. Σαρικάκη, *Ἡ Χίσις στὴν ἀρχαιότητα*, ἐκδ. «Ἐριφύλη», Ἀθήναι 1998, σσ. XVI + 396 + 17 πίν.

Ὁ λίαν εὐφήμεως γνωστὸς στὴν Ἑλλάδα καὶ στοῦ ἐξωτερικοῦ κ. Θεόδωρος Χ. Σαρικάκης, Ὁμότιμος Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (Φιλοσοφικὴ Σχολή) μᾶς προσφέρει πράγματι μὲ τοῦτο τὸ βιβλίον του ἓνα ἔργο ζωῆς. Μετὰ τὴν «*Χιακὴ Προσωπογραφία*» (1989 - Βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), ὁ κ. Σαρικάκης δίνει τὸ πληρέστερο ἴσαμε σήμερα ἐπιστημονικὸ ἔργο, ποὺ ἀφορᾷ στὴν ἰδιαίτερη πατριδα του, τὴ Χίο, κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα. Πολύγλωσσος, καθὼς εἶναι, καὶ συστηματικὸς εἰς τὸ ἔπακρον, συνέλεξε τὰ πάντα (ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴν ἀρχαία ἱστορία τῆς Χίου) σὲ

τοῦτο τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖο δὲν ἀπευθύνεται μονάχα στοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονες ἢ στοὺς Χιώτες, ἀλλὰ σ' ἓνα εὐρύτερο κοινόν, ποὺ ἀγαπᾷ τὴν ἱστορία καὶ τὰ ὠραία βιβλία. Καλογραμμένο τὸ βιβλίον, εὐτύχησε — χάρις καὶ στὸν εὐγενικὸ χορηγὸ τῆς ἐκδόσεως — νὰ στοιχειοθετηθεῖ καὶ νὰ τυπωθεῖ σ' ἓν' ἀπὸ τὰ καλύτερα τυπογραφεία τῶν Ἀθηνῶν (Χ. Α. Δάρα, «*Ἰδεόγραμμα*»), καὶ νὰ δοθεῖ σὲ μιὰ ἐκδοση πολὺ εὐπρόσωπη καὶ ἄσπογη κατὰ πάντα.

Στὴν χρησιμώτατην Εἰσαγωγῇ (σελ. 9-20), καθὼς καὶ στὰ δέκα μεγάλα Κεφάλαια ποὺ ἀκολουθοῦν (σελ. 21-281), ὅπως ἐπίσης καὶ στὰ Παραρτήματα (σελ. 281-376), ὁ κ. Σαδικάκης δίνει ὅλη τὴν ἀγάπη καὶ ὅλη τὴ σοφία του, γιὰ νὰ φωτίσει ὅλες τὶς πλευρὰς τῆς ἱστορίας τῆς Χίου στὴν ἀρχαιότητα, ἐξαντλῶντας ὅλες τὶς γνωστὰς πηγὰς (ἱστορικές, ἀρχαιολογικές, φιλολογικὲς κ.λπ.), μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς ἀπέραντης βιβλιογραφίας. Θανατίζει κανεὶς τὴν ἀξιοσύνη, μὰ καὶ τὴν ὑπομονὴ τοῦ σ., ποῦ, μὲ τόσο ζῆλο καὶ κριτικὴ ματιά, μᾶς περπατάει καὶ μᾶς ὁδηγεῖ στὸ μυροβόλο νησί του, γνωρίζοντάς μας ὅλα, ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς λαοὺς ποὺ ἔζησαν ἐκεῖ, ἕως καὶ τὰ τελευταῖα χρόνια, ὅπου ὁ ἑλληνικὸς καὶ ρωμαϊκὸς κόσμος θὰ ὑποχωρήσουν, γιὰ νὰ δώσουν τὴ θέση τους στὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ. Βρίσκω πολὺτιμα καὶ τὰ ἔξι Παραρτήματα (Θρησκευτικὴ λατρεία στὴ Χίο, Χιακὴ Πολιτεία, Χιώτες τῆς Διασποράς, Χιακὰ τοπωνύμια, Ρωμαϊκὴ πολιτεία καὶ Χίος, Ἀθλητικοὶ ἀγῶνες στὴ Χίο), ποὺ θὰ ἦταν χρήσιμη (καὶ αὐτῶν) ἢ πλήρης εὐρετηρίαση. Ἡ πλούσια εἰκονογράφηση (χάρτες, πίνακες, σχεδιαγράμματα) καὶ ἡ ἐξαντλητικὴ βιβλιογραφία (στὸν οἰκίον χωρὸ καὶ στίς ὑποσημειώσεις) καθιστοῦν τὸ ἔργον καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη πολὺτιμον.

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Σταμ. Ἀ. Πορτελάνου, *Ἡ πνευματικὴ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου* (Στάδια Πνευματικῶν Μεθελικιώσεων κατὰ τὸν ἅγιον Συμεὼν τὸν Νέον Θεολόγον), Ἐκδόσεις «Πουρναρά», Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 584.

Καὶ ἄλλες φορὲς ἐξεδήλωσα τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἱκανοποίησή μου, βλέποντας τοὺς νεώτερους θεολόγους ν' ἀσχολοῦνται μὲ τοὺς Πατέρες τῆς «*Φιλοκαλίας*», ποῦ εἶναι τὰ «*Ἅγια τῶν Ἁγίων*» τῆς Ὁρθοδόξου Μυστικῆς Θεολογίας. Ὁ κ. Πορτελάνου ἀνήκει στὴ νέα θεολογικὴ γενιὰ καὶ διακομεῖ δόκιμα στὴ Μέση Ἐκπαίδευση, παρακολουθώντας ἄγρυπνα καὶ τῆς θεολογίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς τὶς τάσεις καὶ τὰ ρεύματα στὸ χωρὸ τῆς Παιδείας. (Ἦδη ἀποσπᾶσθη ἀπὸ τὸ Βαρβάκειον, ποὺ ὑπηρετεῖ, στὸ Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτοῦτον, γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ Ἰδρυματοῦ). Πέρ' ἀπὸ τ' ἄλλα δημοσιεύματα τοῦ κ. Πορτελάνου, ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ σημειώσουμε δύο λέξεις γιὰ τὸ νέο βιβλίον του, ποὺ ἀποτελεῖ τὴ διδακτορικὴ του διατριβὴ στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Παν/μίου Θεσσαλονίκης καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὴ μεγάλη προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου.

Πρόκειται γιὰ μιὰ σπάνιας θεολογικῆς εὐαισθησίας προσέγγιση τοῦ μεγάλου Μυστικοῦ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ μιᾶς συστηματικῆς ἐξετάσεως τῆς

νηπτικῆς - μυστικῆς θεολογίας του. Ἐκεῖνο ποῦ θὰ θέλαμε ἰδιαίτερα νὰ τονίσουμε εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ὁ σ. δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὰ «μπάζα» μιᾶς σύγχρονης θεολογικῆς ἢ πατερικῆς ἔρευνας, ἀλλὰ μὲ τὴν οὐσία τῆς προσφοράς τοῦ ἁγίου Συμεῶν στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, δείχνοντας τὴν μυστικὴ κλίμακα καὶ τὶς πνευματικῆς βαθμίδες τῆς ἀνόδου πρὸς τὴν τελείωση. Ἄθλημα μέγα γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰ τέκνα της.

Στὰ τρία μεγάλα κεφάλαια τοῦ βιβλίου του, ὁ σ. μᾶς ξαναγεῖ στὸν θεῖο λειμῶνα τῶν ἔργων (πεζῶν καὶ ποιητικῶν) τοῦ ἁγίου Συμεῶν, ἀναλύοντας καὶ φωτίζοντας τὰ δυσκολονόητα σημεία. Στὸ Α' Κεφάλαιο («Πράξη», σελ. 19-201) μᾶς δίνει τὰ γνωρίσματα τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου στὸ πρῶτο στάδιο, δηλαδή τὴν πίστη καὶ τὴν ἔκφρασή της μὲς' ἀπὸ τὴν ἔμπρακτη τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Στὸ Β' Κεφάλαιο («Γνώση», σελ. 203-376), περνοῦμε στὸ δεύτερο στάδιο, δηλ. τὴν γνώση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου μὲς' ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς Χάριτος, μὲ τὴν ὁποία μπορούμε ν' ἀναχθοῦμε στὴν ἄκτιστη αἰτία τῶν ὄντων καὶ τὴν ἀποκαλυμμένη σοφία. Στὸ Γ' καὶ τελευταῖο κεφάλαιο («Θεωρία», σελ. 377-572), ἔχουμε τὸ τελευταῖο στάδιο πορείας πρὸς τὴν πνευματικὴ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ εἶναι ἡ θέωση καὶ ἡ θεοπτία.

Ἄλλοι, πὸ εἰδικοί, θὰ κρίνουν τὴ μεγάλη προσφορὰ τοῦ κ. Πορτελάνου καὶ θὰ τὴν παρουσιάσουν λεπτομερέστερα. Ἐμεῖς θὰ κλείσουμε τὸ πρόχειρο τοῦτο σημείωμα, μ' ἓνα παράθεμα χαρακτηριστικὸ τῆς εὐστοχίας καὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ ἐκλεκτοῦ συναδέλφου: «*Ἡ θέωση, ὡς ἀκροτελεύτιος καὶ μοναδικὸς προσανατολισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἀποκαθιστᾷ τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἐνότητα τῆς ἀποστασιοποιημένης ἀπὸ τὸν Θεὸ ἀνθρώπινης φύσεως... Ὁ ἅγιος Συμεῶν συνδέει μὲ χαρακτηριστικὸ τρόπο τὴ θεολογία μὲ τὴν κοινωνιολογία, ἐφ' ὅσον ὁ σκοπὸς τῶν πιστῶν μέσα στὴν Ἐκκλησία εἶναι ὁ σχηματισμὸς τῆς κοινωνίας τῶν Ἁγίων, μὲ τὴ θέαση τοῦ Ἐνὸς ἀπὸ ὄλους καὶ τὴ θέαση ὄλων ἀπὸ τὸν Ἐνα. Ἐὰν ἡ κοινωνία συνεχίσει νὰ στηρίζει τὴν ἐπιβίωσή της στὴν ὀρθολογιστικὴ ἐρμηνεία τῶν γεγονότων καὶ τῆς ἱστορίας χωρὶς θεογνωσία, τότε ἄξια θὰ θεᾶται ἀντὶ φωτὸς τὰ παραμορφωτικὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, μὲ τὰ ὁποῖα συνδέθηκε καὶ (τὰ ὁποῖα) ὑπηρέτησε. Εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη στοὺς καιροὺς μας νὰ ὑπομνησθεῖ ἡ πρόταση τοῦ ἁγίου Συμεῶν, ποῦ λειτουργοῦσε στὴ βυζαντινὴ κοινωνία, γιὰ τὸν ἐπαναπροσδιορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ αὐθυπέμβαση μὲ τὴν ταπεινότητα, τὸ πένθος καὶ τὰ δάκρυα, ποῦ ὀδηγοῦν στὴν κάθαρση καὶ τὴ σωτηρία, ὡς θεοπτία, θεωρεῖται ἀληθινὸς μετασχηματισμὸς τῆς κοινωνίας γιὰ τὴν Ἐκκλησία» (σελ. 575). Ἴδου καὶ μιὰ γεύση ἀπὸ τὴ λαχτάρα καὶ τὸν πόθο τοῦ μεγάλου Μυστικοῦ, ν' ἀγκαλιάσει τὸ Θεὸ (ῥυμος 7, στίχ. 15-19):*

*«Ἐγὼ πονῶ, ἐγὼ ἀλγῶ τὴν ταπεινὴν ψυχὴν μου,
ὅταν φανῇ ἐντὸς αὐτῆς λάμψαν τρανῶς τὸ φῶς σου'
ὁ πόθος πόνος παρ' ἐμοὶ καὶ καλεῖται καὶ ἔστιν.
Ἄλγος τῶ μὴ ἰσχύειν με ὄλον περιλαβεῖν σε
καὶ κορεσθῆναι, ὡς ποθῶ, ὑπάρχει μοι καὶ στένω...»*

Ὁμήρου Ὀδύσεια. Τὸ πρωτότυπο κείμενο μὲ μετάπλαση στὴ νεοελληνικὴ ἀπὸ τὸν Ἀργύρη Ἑφταλιώτη καὶ τὸν Ἰάκωβο Πολυλά. Εἰσαγωγή, κριτικὴ ἔκδοση τῶν νεοελληνικῶν κειμένων καὶ γενικὴ ἐπιμέλεια ὑπὸ Παναγιώτου Φ. Χριστοπούλου. «Διαχρονικὲς Ἐκδόσεις», Ἀθήνα 1998, σελ. μη' - 460.

Ἡ ἔκδοση, σπεύδω νὰ σημειώσω ἀμέσως, εἶναι καρπὸς σπάνιας καλλιτεχνικῆς εὐαισθησίας καὶ ἐπιμελείας (καὶ τοῦ ἐκδότη κ. Σιωρᾶ καὶ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Π. Φ. Χριστοπούλου) καὶ ἀνήκει στὴ «Συλλεκτικὴ Βιβλιοθήκη Ἑλληνικοῦ Πνεύματος», ποὺ ἔχουν ἐγκαινιάσει οἱ «Διαχρονικὲς Ἐκδόσεις», οἱ ὁποῖες ἔχουν ἤδη κυκλοφορήσει τὸ χειρόγραφο ἐμφανίσεως καὶ ἀρίστης εἰκονογραφήσεως «Ἱερὸν Εὐαγγέλιον», τὴν «Ἱπποκρατικὴ Συλλογὴ» καὶ τ' ἀξιολάτρευτα καὶ ἀξιανάγνωστα «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη.

Ὁ ἐκδότης δὲν ἐφείσθη κόπων καὶ χρημάτων γιὰ τὴν «Ὀδύσεια», τὴν ὁποία ἐντυσε, ὄντως, μὲ «*πορφύραν καὶ βύσσον*»! Σωστὸ τεφαρίκι καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς στοιχειοθεσίας, ποὺ ἐγίνε στὶς ἐγκαταστάσεις τοῦ «Θησαυροῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης», τῆς εἰκονογραφήσεως (πινακοθήκη ἀληθινή), ἀλλὰ καὶ τῆς δερμάτινης βιβλιοδεσίας, στὸ χέρι καὶ μὲ πολὺ μεράκι καμωμένης.

Τὸ πρωτότυπο κείμενο ἀναπαράγεται προσεκτικὰ ἀπὸ τὴν κλασσικὴ ἔκδοση Teubner (Λειψία, 1908-1911), ἀλλὰ ἡ νεοελληνικὴ ποιητικὴ μετάπλαση φέρνει τὴ σφραγίδα τῆς φιλολογικῆς ἐπιμελείας τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Ἰονίου Πανεπιστημίου καὶ μέχριδε Διευθυντοῦ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς κ. Παναγ. Φ. Χριστοπούλου, ὁ ὁποῖος, πλὴν ἄλλων, ἔχει ἐκδώσει τὸν Σπηλιάδη καὶ ἄλλους ἱστορικοὺς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως, καθὼς καὶ ἄλλα φιλολογικὰ – λογοτεχνικὰ ἔργα τῶν νεωτέρων χρόνων. Ὁ κ. Χριστόπουλος προσφέρει μαζὶ μὲ τὴν κριτικὴ ἔκδοση τῶν ποιητικῶν μεταπλάσεων (Ἑφταλιώτη, ραψωδίες α-φ, Πολυλά, χ-ω), τὰ πιὸ σημαντικὰ καὶ οὐσιώδη στοιχεῖα γιὰ τὸν κατατοπισμὸ καὶ τὴν ἐνημέρωση τοῦ ἀναγνώστη, στὸ εἰσαγωγικὸ του μελέτημα, ὑπὸ τὸν τίτλο «Ὁ Ὅμηρος, τὰ κύκλεια ἔπη, ἢ Ὀδύσεια καὶ οἱ ἔμμετροι νεοελληνικὲς μεταφράσεις τῆς».

Ὁ Ὅμηρος, σημειώνει, «ὅπως πίστευαν στὰ χρόνια τοῦ Πλάτωνος, ἦταν παιδαγωγὸς τῆς Ἑλλάδος ὅλης. Μὲ τὸ κύλισμα τοῦ χρόνου ἢ ἀκτινοβολία τοῦ Ὁμήρου ὑπερέβη τὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου καὶ κατηύγασε τὴν Οἰκουμένη. Ἡ ἑλληνικὴ ἀντίληψη ὅτι ὁ πραγματικὸς ποιητὴς ἐκφράζει ἀφ' ἐνὸς τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ του καὶ ἀφ' ἑτέρου εἶναι ὁ ἴδιος παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος τοῦ ἔθνους ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται, ἦταν πάντοτε γενικῶς ἀποδεκτὴ. Ὁ Ὅμηρος ἀκριβῶς ἀποτελεῖ κορυφαῖο παράδειγμα παιδαγωγοῦ - ποιητοῦ. Ἡ ὑπερκριτικὴ, ποὺ ἀμφισβητεῖ τὴ χρησιμότητα τῆς ποιήσεως γιὰ τὴν καθημερινὴ ζωὴ, θέλει νὰ περιορίσει τὴν ἀξία τῆς, γιὰ τὸ περιεχόμενό τῆς δὲν ἀποτελεῖ τάχα ἀντανάκλαση τῆς ἀλήθειας καὶ κινεῖται μέσα στὰ πλαίσια ὀργιώδους φαντασίας... δὲν ἴσχυσε ὥστε νὰ μειώσει τὴν αἴγλη, τὴ γοητεία καὶ τὴν ἐπιρροὴ τοῦ ἔπους ... ὁ Ὅμηρος εἶναι ἡ μεγάλη στιγμή τῆς παγκοσμίου ποιήσεως, ποὺ κατέκτησε μὲ τὴ διάρκειά τῆς τὴν αἰωνιότητα...».

Ἐναφέρεται, ἐν συνεχείᾳ, στὸ ὀμηρικὸ ζήτημα, στὸ ἔπος τοῦ Γκύλγκαμες καὶ τῆ δομῆ καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς «Ὀδύσσειας». Πραγματεύεται διὰ μακρῶν περὶ τῆς προσπαθείας μεταφορᾶς τοῦ συγκεκριμένου ἔπους στὸ ἔμμετρο νεοελληνικὸν λόγον καὶ μνημονεύονται ἐκεῖ μερικὰ ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ὀνόματα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Πρόκειται γιὰ συναγωγή εἰκοσιεπτὰ μεταφράσεων μὲ δείγματα εἰκοσιἕξι ἀπ' αὐτὰς – ὅλες στῆ δημοτικῇ, ἐκτὸς ἀπὸ τρεῖς στῆν καθαρεύουσα – τὰ δύο τρίτα σὲ δεκαπεντασύλλαβο, τὸν ἐθνικὸν μας στίχον. Ἀκολουθεῖ γενικῇ θεώρησι τῶν μεταφράσεων, γιὰ νὰ φτάσουμε στῆν Ὀδύσειαν τοῦ Ἑφταλιώτη. Ὅπως διαπιστώνεται ἐκεῖ, ὁ πρῶτος ἐκδότης / φιλολογικὸς ἐπιμελητὴς τοῦ ἔργου Ν. Ποριώτης προέβη σὲ ἐκτεταμένους καὶ ἀνεπίτρεπτες ἐπεμβάσεις στὸ κείμενον τοῦ Ἑφταλιώτη, χωρὶς νὰ τὸ δηλώσει μάλιστα, τόσες ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ τὸ ἔργον ὡς ψευδὲς γράφον. Ἡ ἔκδοσι ἔγινε, κατόπιν τούτου, ἀπὸ τὸ αὐτόγραφον κείμενον τοῦ μεταφραστῆ καὶ συνοδεύεται ἀπὸ τὸ ἀνάλογον κριτικὸν ὑπόμνημα. Ἐπειδὴ, ὡς γνωστὸν, ἡ μετάφρασι τοῦ Ἑφταλιώτη εἶναι ἐλλιπὴς κατὰ τὶς τελευταῖες τρεῖς ραφωδίας (χ,ψ,ω), αὐτὰς παρελήφθησαν ἀπὸ τὸν Πολυλά. Τέλος, ὁ ἐπιμελητὴς παρέχει σύντομον κριτικὸν βιβλιογραφικὸν ὁδηγὸν γιὰ ἐνδεχόμενη περαιτέρω μελέτη ἀπὸ τὸν ἀπαιτητικὸν ἀναγνώστη.

Ἡ «Ὀδύσειαν» τοῦ Ὀμήρου ἀνήκει στῆν πιὸ γερῇ καὶ πιὸ ἱερῇ παράδοσι τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, βάση καὶ θεμέλιον τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων πολιτισμῶν, ποὺ γεννήθησαν ἢ ἐπηρεάστησαν ἀπὸ τὰ ἱερά κείμενα τῶν κλασσικῶν χρόνων μας, ὅπως τ' ἀναλύει, μὲ συντομία καὶ μ' ἔξοχον τρόπο, τὰ φιλολογικὰ του προλεγόμενα ὁ κ. Π. Χριστόπουλος. Ἔτσι, γιὰ ὅλες τὶς βιβλιοθηκῆς (θεολογικῆς καὶ φιλολογικῆς), ἔργα ὅσα τὴν παροῦσα ἔκδοσι τῆς «Ὀδύσσειας» εἶναι ὄντως ἀπόκτημα χρησιμο καὶ πολῦτιμον.

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Β. Θ. Σταυρίδης - Ε. Α. Βαρέλλα, *Ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως*, σειρὰ «Ἀνάλεκτα Βλατάδων», ἀριθ. 47, ἔκδ. Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 575.

Δύο ἐκλεκτοὶ ἐρευνητὲς καὶ συνεργάτες, ὁ καθηγητὴς Β. Θ. Σταυρίδης καὶ ἡ καθηγήτρια Ε. Βαρέλλα, συνέγραψαν τὸν παρόντα τόμον, ποὺ προλόγισε ὁ διευθυντὴς τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος κ. Ἰω. Φουντούλης, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ μία σημαντικὴ συμβολὴ στῆν γνώση μας γιὰ τὴν ἐξέλιξι τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως ἄλλωστε καὶ οἱ δύο ἔχουν ἐνεργητικὸ μέρος στῆν ἐξέλιξι αὐτῆ καὶ κατὰ συνέπειαν εἶναι σὲ θέσι νὰ μᾶς πληροφορήσουν καλύτερον παντὸς ἄλλου. Ὁ κ. Β. Σ. εἶχε συγγράψει σχετικῶς τὸ 1964 καὶ τὸ 1973. Τώρα δίδει τὴν συνέχεια ποὺ φθάνει ὡς τὸ 1975 ἀπ' ἐκεῖ καὶ πέρα ἢ κ. Εὐαγγελία Βαρέλλα παρουσιάζει τὸ χρονικὸν τῆς Κινήσεως ποὺ καλύπτει τὰ ἔτη 1975-1994.

Στὴν δική του συμβολή ὁ κ. Β. Σ., ποὺ καλύπτει τὶς σ.σ. 1-420 τοῦ βιβλίου, παρέχει κατ' ἀρχὴν τὰ βοηθητικὰ μέσα, τὶς βιβλιοθήκες, τὶς ἐγκυκλοπαιδεῖες, τὶς πηγές, τὰ ἐγχειρίδια, τὰ περιοδικὰ στὰ ὁποῖα στηρίχθηκε γιὰ τὴν συγγραφή τῆς μελέτης του. Ἀκολούθως παρουσιάζει τὶς ἱστορικὲς προϋποθέσεις ποὺ δημιούργησαν τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση ἀπὸ τὴν διάσπαση τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου στὴν Δύση, τὸν προβληματισμὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ποὺ ἐξαπέλυσε δύο ἐγκυκλίους τὸ 1902, 1920 ἀναφορικὰ μὲ τὶς θέσεις του ποὺ θὰ ἔνωσαν τὶς ἀπανταχοῦ χριστιανικὲς ἐκκλησίες, τὶς κινήσεις πρὸς συνεργασίαν πρὸ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, (ὅπως ἡ νεολαία, τὸ Κυριακὸν Σχολεῖον, οἱ βιβλικὲς ἐταιρεῖες, οἱ ὁμολογιακὲς ἐνώσεις, τὰ τοπικὰ συμβούλια ἐκκλησιῶν κ.λπ.), τὸν τομέα τῶν ἱεραποστολῶν καὶ τὸ διεθνὲς Ἱεραποστολικὸν Συμβούλιον καὶ τὰ συνέδριά του. Στὸ κεφάλαιο ποὺ ἀκολουθεῖ γίνεται λόγος γιὰ τὶς παγκόσμιες οἰκουμενικὲς κινήσεις (ὅπως ὁ Παγκόσμιος Σύνδεσμος πρὸς προαγωγὴν διεθνοῦς φιλίας διὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ Παγκόσμιος Κίνησις Ζωῆς καὶ Ἐργασίας, ἡ Παγκόσμιος Κίνησις Πίστεως καὶ Τάξεως), τὰ θέματα τῶν συνεδρίων του, τοὺς ἐκπροσώπους τῶν Ἐκκλησιῶν κ.ο.κ. Στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο ὁ κ. Β. Σ. παρουσιάζει τὸ ἱστορικὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν: περίοδος διαμορφώσεως ἢ προπαρασκευῆς (1938-1948), τὰ πρῶτα ἔξ ἔτη (1948-1954), τὰ ἔτη 1954-1961, τὰ ἔτη 1961-1968, τὰ ἔτη 1968-1975 εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ ὑποκεφάλαια τὰ ὁποῖα ἀναλύει ὁ συγγραφεὺς· φυσικὰ ἐδῶ ὁ λόγος γιὰ τὰ συνέδρια, τὰ θέματά τους, τοὺς ἐκπροσώπους τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν συμμετοχὴ τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν στὸ Π.Σ.Ε., τὴν ὀρθόδοξη συμμετοχὴ στὸ Π.Σ.Ε., τὴν διοργάνωση καὶ λειτουργία τοῦ Π.Σ.Ε., τὴν στάση τῆς ΡΚαθολικῆς Ἐκκλησίας στὸ Π.Σ.Ε. κ.λπ.

Στὸ ὄγδοο κεφάλαιο τιτλοφοροῦμενο Ὁρθόδοξα Κείμενα, ὁ κ. Β. Σ. παρουσιάζει τὶς ἐγκυκλίους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τοῦ θέματος καὶ στὸ ἐπόμενο τὶς εὐρύτερες οἰκουμενικὲς ἐκδηλώσεις μὲ τὶς ἱεραποστολές, τὴν δραστηριοποίησι τῶν λαϊκῶν καὶ τῆς νεολαίας, τοῦ κλήρου, τῶν μοναχῶν, τὴν θεία λατρεία, τὴν κοινωνία ἐν τοῖς μυστηρίοις, τὴν Βίβλο, τὶς Βιβλικὲς Ἐταιρεῖες, τὸ ποιμαντικὸ ἔργο καὶ τὴν πνευματικὴ ζωὴ, τὸ Κυριακὸν σχολεῖο, τὴν θρησκευτικὴ καὶ τὴν θεολογικὴ ἐκπαίδευσι, τὶς ὁμάδες μελετῶν τῶν οἰκουμενικῶν προβλημάτων, τὶς οἰκουμενικὲς ἐπισκέψεις, τὰ μέσα ἐνημερώσεως, τὶς διορθόδοξες σχέσεις, τὶς ὁμολογιακὲς σχέσεις, τὶς ὀργανικὲς ἐνώσεις ἐκκλησιῶν καὶ ὁμολογιῶν (ὅπου ἀναλύονται οἱ σχέσεις Ὁρθοδοξίας - ἀρχαίων ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, Ὁρθοδοξίας - ΡΚαθολικισμοῦ, Ὁρθοδοξίας - Παλαιοκαθολικισμοῦ, Ὁρθοδοξίας - Ἀγγλικανισμοῦ, Ὁρθοδοξίας - Λουθηρανισμοῦ), τὰ τοπικὰ συμβούλια Ἐκκλησιῶν. Ἀκολουθεῖ ὁ Ἐπίλογος τῆς Α' Ἐκδόσεως (1964) καὶ αὐτὸς τῆς Β' Ἐκδόσεως, ὅπου ἐπισημαίνονται: ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις εἶναι ζῶσα πραγματικότητα γιὰ τὴν ζωὴ τῶν Ἐκκλησιῶν, τονίζεται ἡ συμβολὴ τῶν συμβουλίων τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν τοπικῶν, περιφερειακῶν ἢ διηπειρωτικῶν, τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ΡΚαθολικῶν ποὺ ὡς τὸ 1964 δὲν ἦσαν μέλος τοῦ Π.Σ.Ε., ἀλλὰ καὶ τὴν πληθωρικὴ συμμε-

τοχή τῶν Ὁρθοδόξων σ' αὐτό, παρὰ τὴν μικρὴ ἐκπροσώπησή τους (μόλις 2%) στὶς διοικητικὰς ὑπηρεσίας τοῦ Π.Σ.Ε. καὶ ἄρα τὴν προκύπτουσα ἀνάγκη νὰ διαδραματίζει ἐμπρακτὸ ρόλο στὴν σύνταξη καὶ διατύπωση ἐγγράφων καὶ κειμένων. Ὁ κ. Β. Σ. προτείνει ἄρτια ἐκπαίδευση τῶν εἰδικῶν μὲ τὴν ἴδρυση κέντρων ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενισμοῦ κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Σαμπεζύ, ἴδρυση βιβλιοθηκῶν κ.λπ.

Στὸ Παράρτημα ὁ κ. Β. Σ. παραθέτει Ἐγκυκλίους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μεταξὺ τῶν ὁποίων διάγγελμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τῇ 25ετηρίδι τοῦ Π.Σ.Ε. (1973), ὀρθόδοξες δηλώσεις στὰ συνέδρια τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, πανορθόδοξες ἀποφάσεις ἐπὶ τῶν σχέσεων Ὁρθοδοξίας καὶ Οἰκουμενικῆς Κινήσεως - Π.Σ.Ε., τὸ Καταστατικὸν τοῦ Π.Σ.Ε., Ναϊρόμπι, Κένυα (1975) καὶ τέλος τὴν σχετικὴ (καὶ ὀγκώδη) βιβλιογραφία καὶ τὸ Εὐρετήριο.

Τὴν σκυτάλη παραλαμβάνει κατόπιν αὐτῶν ἡ καθηγήτρια κ. Εὐαγγελία Βαρέλλα, γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἐνασχόλησή της μὲ τὴν ἱστορία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν στὸ Βυζάντιο, ἀλλὰ καὶ μὲ διαρκῆ ἐπικοινωνία μὲ τὰ ἀφορῶντα στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση. Μετὰ τὸ προλογικὸν σημείωμά της ἡ συγγρ. παρέχει τὴν διοργάνωση καὶ λειτουργία τοῦ Π.Σ.Ε. κατὰ τὴν περίοδο 1975-1983 ἀπὸ τὸ Ναϊρόμπι στὸ Βανκούβερ μὲ τὰ συζητηθέντα θέματα, τοὺς ἐκπροσώπους, τὶς ἐνότητες, τὶς ἐπιτροπές, τὶς ὀργανώσεις ποὺ δραστηριοποιήθηκαν. Παρατίθενται ἐν λεπτομερείᾳ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ὀρθόδοξη συμμετοχὴ στὸ Π.Σ.Ε. μὲ τὴν παρέμβασή της στὴν α' προσυνοδικὴ πανορθόδοξη διάσκεψη στὴ Γενεύη τὸ 1975, ὅποτε προέβη σὲ γενικὴ ἐπισκόπηση τῶν σχέσεων μὲ τὸ Π.Σ.Ε. καὶ ἐνέταξε στὰ ἐξεταστὰ ὑπὸ τῆς Ἀγίας καὶ Μ. Συνόδου τὸ ζήτημα Ὁρθοδοξία καὶ Οἰκουμενικὴ Κίνηση, ἡ εἰσοδοχὴ στὸ Π.Σ.Ε. τῆς αὐτόνομης ἐκκλησίας τῆς Φιλλανδίας ἀναφέρει, ἐπίσης, ἡ συγγρ. καὶ ἄλλες δραστηριότητες καὶ παρεμβάσεις τῶν Ὁρθοδόξων στὰ πλαίσια τοῦ Π.Σ.Ε. Μὲ τὴν ἴδια μέθοδο ἐξετάζονται ἡ ΡΚαθολικὴ Ἐκκλησία καὶ τὸ Π.Σ.Ε. καὶ οἱ παγκόσμιες ὁμολογιακὲς ἐνώσεις καὶ τὸ Π.Σ.Ε. Ἡ συγγρ. σχολιάζοντας τὰ γενόμενα τῆς περιόδου 1975-1983 γράφει ὅτι τὸ Π.Σ.Ε. εἶναι μία ἔκφραση πίστεως, ἀλλ' ὅτι τὸ συμβούλιο ἔχει παραγκωνίσει τὴν θεολογικὴ διάστασή του, *«ἐξαρχεσθὲν εἰς στρατεύουσιν πρὸς διακονίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἐνίστε δὲ προσέτι εἰς πολιτικῆς χροιάς πρωτοβουλίας ἢ καλλιέργειαν συγκρητιστικῶν αἰσθημάτων ἐνότητος»* ποὺ προεκάλεσαν τὶς ἀντιδράσεις τῶν ὀρθοδόξων καὶ τῶν παραδοσιακῶν διαμαρτυρομένων. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ὑπάρξουν ἐξισορροπιστικὲς προτάσεις. Τὴν ἐξισορρόπηση προσεπάθησε νὰ ἐπιφέρει, μᾶλλον ἐπιτυχῶς, ἡ ἕκτη Γενικὴ Συνέλευσις τοῦ Π.Σ.Ε. (Βανκούβερ 1983) φυσικὰ οἱ ἴδιες διορθωτικὲς κινήσεις συνεχίσθηκαν καὶ κατὰ τὴν περίοδο 1983-1991, ὅπου πολλὰ ἐγιναν καὶ οὐ πολλὰ ἐπίπεδα. Ἡ Ὁρθόδοξη συμμετοχὴ στὸ Π.Σ.Ε. ἦταν καὶ τώρα σημαντικὴ μὲ συσκέψεις, προτάσεις, ἐκπροσωπήσεις σὲ ἐνότητες, δημιουργία ἐπιτροπῆς γυναικῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως τῆς ἐνότητος Παιδείας καὶ Ἀνανεώσεως, ἐκπόνηση προγραμμάτων. Ἐξετάζεται, ἐπίσης, ἡ συμμετοχὴ τῆς ΡΚαθολικῆς

Ἐκκλησίας στὸ Π.Σ.Ε., καθὼς καὶ ἄλλων παγκοσμίων ὁμολογιακῶν ἐνώσεων. Κατὰ τὴν κ. Βαρέλλα καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ 1983-1991 σημειώθηκαν ἀμετροὶ νεωτερισμοὶ καὶ συγκρητιστικὰ φαινόμενα μεταξὺ θρησκευτῶν καὶ ἰδεολογιῶν, ἐνεφανίσθησαν φαινόμενα τάσεων ἐκκοσμικεύσεως θεολογούντων κινήματων ἀπελευθερώσεως· προεξήρχε, ὅμως, ἡ ἀναζήτηση κοινῆς γλώσσας σὲ ζητήματα βασικῆς ἐκκλησιολογικῆς αὐτοσυνειδησίας καὶ προσανατολισμοῦ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως μὲ σαφῆ τὴν τάση ἀνανεώσεως τῆς πορείας τῆς στὴν προοπτικὴ τῆς συναντήσεως ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς καὶ προτεσταντικῆς Δύσεως.

Ἐξετάζει, κατόπιν, ἡ κ. Βαρέλλα τὰ ἀφορῶντα στὴν Ἑβδομῆ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ Π.Σ.Ε. (Καμπέρα 1991), ἡ ὁποία ὑπήρξε, κατὰ τὴν συγγο. ὀριακὸς σταθμὸς στὴν ἱστορία τῆς σύγχρονης συνοδοιοποιίας τῶν Ἐκκλησιῶν· ἀναφέρονται ἐδῶ οἱ τίτλοι τῶν εἰσηγήσεων καὶ οἱ εἰσηγητὲς ποὺ κινήθηκαν στὸν ἄξονα τοῦ κυρίου θέματος Ἐλθὲ Πνεῦμα Ἅγιον - Ἀνακαινίσσον Πάσαν τὴν Κτίσιν. Ἡ Ὄρθοδοξία μὲ ἓνα συγκλονιστικὸ κείμενό της ποὺ ἐπιδοκίμασαν καθολικοὶ καὶ λουθηρανοὶ, ἐπεσήμανε τὴν ἀποστασιοποίησιν τοῦ Π.Σ.Ε. ἀπὸ τὸν σκοπὸ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος *«ἐφ' ὅσον ἡ θέσις τῆς ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως διαρκῶς ὑποσκάπτεται καὶ τὰ ἀποτελέσματά της ἀγνοοῦνται, τὰ δὲ δόγματα τῆς πίστεως περιθωριοποιοῦνται χάριν ἀσαφῶν συγκρητιστικῶν διευρύνσεων, ἐνῶ αἱ ἐκκλησιολογικαὶ παράμετροι καὶ προεκτάσεις τῆς ἐννοίας τῆς κοινωνίας ἐν τοῖς μυστηρίοις παρερμηνεύονται συστηματικῶς»*.

Στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο Τὰ μετὰ τὴν Ζ' Γενικὴν Συνέλευσιν ἔτη (1991 καὶ ἐξῆς), ἡ συγγο. ἐρευνᾷ τὴν διάρθρωσιν τοῦ Συμβουλίου, ἀναλύοντας τὶς τέσσερις προγραμματικὰς ἐνότητες, ἐπισημαίνοντας, ἀκολούθως τὴν ὀρθόδοξην, ΡΚαθολικὴν καὶ ἄλλων ὁμολογιῶν συμμετοχὴν στὸ Π.Σ.Ε. Κατὰ τὸν σχολιασμὸ τῆς περιόδου 1991 ἡ συγγο. τονίζει ὅτι τὸ Π.Σ.Ε. ἐπιτελεῖ *«ἔργον πολὺπτυχον, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῶν ἐπιμελῶς προετομασμένων συγκλίσεων τῆς ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως μέχρι τῆς κοινῆς ἱεραποστολικῆς μαρτυρίας...»* κατὰ τὰ ἄλλα, γράφει ἡ κ. Β., *ὁ οἰκουμενισμὸς δὲν εἶναι πολυτέλεια - εἶναι καθήκον»*.

Στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο ἡ κ. Β. μιλεῖ γιὰ τὴν Ἐπιτροπὴ Πίστεως καὶ Τάξεως, τὶς μελέτες τῆς Ἐπιτροπῆς, τὸ Ε' Συνέδριον τῆς Ἐπιτροπῆς μὲ ἀναφορὰ στὰ θέματα καὶ στοὺς εἰσηγητὲς. Ἀναλυτικὴ εἶναι, ὡσαύτως, ἡ ἐξέτασις τῆς Ἐπιτροπῆς Διαλόγου μετὰ τῶν λαῶν ζωσῶν πίστεων καὶ ἰδεολογιῶν (σχέσεις μετὰ τοῦ Ἰσλάμ, τριμερεῖς σχέσεις μετὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ Ἰσλάμ, σχέσεις μετὰ τῶν θρησκευτῶν τῆς Ἀπὼ Ἀνατολῆς). Στὸ ἐπόμενο ὑποκεφάλαιο ἡ κ. Β. ἐξετάζει τοὺς διμερεῖς θεολογικοὺς διαλόγους καὶ τὶς σχέσεις τῆς Ὄρθοδόξης Ἐκκλησίας μὲ: τὴν ἀγγλικανικὴν κοινωνία, τὶς ἀνατολικὰς καὶ ὀρθόδοξες ἐκκλησίες, τὴν Παγκόσμιον Λουθηρανικὴν Ὀμοσπονδίαν, τὸν Παγκόσμιον Σύνδεσμον Μεταρρυθμισμένων Ἐκκλησιῶν, τὴν Παλαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ΡΚαθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἐξετάζονται, ἀκολούθως, τὰ τοπικὰ συμβούλια Ἐκκλησιῶν (Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν Μ. Ἀνατολῆς, Διάσκεψις Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν). Στὸν Ἐπίλογο ἡ κ. Βαρέλλα, ἀφοῦ ὑπενθυμίζει τὶς

πολλὲς δυσκολίες προσανατολισμοῦ τοῦ Συμβουλίου, ἐκφράζει τὴν ἐλπίδα ὅτι «*ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις ἀνεῦρε πλέον τρόπους ὑγιоῦς καὶ ἀπροϋποθέτου ἀναζητήσεως τῶν ἀληθειῶν τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, καταθέτουσα πειστικὴν μαρτυρίαν Θεοῦ ζώντος. Εἰς τὸ ἐγχείρημα, ἐξ ἄλλου τοῦτο συγκλίνουν αἱ ἀναδιαθροῶσεις τῶν τελευταίων χρόνων, περαιτέρω αἱ καθ' ἕκαστα μελέται καὶ ποικίλαι συσκέψεις*».

Στὸ Παράρτημα ἢ συγγρ. παραθέτει χαρακτηριστικὰ κείμενα ἀναφερόμενα στὴν περίοδο πὸν καλύπτει ἡ δική της συμβολὴ στὸν παρόντα τόμο, ὅπως: τὸ μήνυμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐπὶ τῇ 40ετηρίδι τοῦ Π.Σ.Ε. (1988), οἱ ὁδηγίες γιὰ τὸν διάλογο μετὰ τῶν λαῶν ζωσῶν πίστεων καὶ ἰδεολογιῶν (1979), τὸ μήνυμα τοῦ Π.Σ.Ε. γιὰ τὸ Παγκόσμιον Συνέδριον Ἱεραποστολῆς τῆς Μελβούρνης (1980), αὐτὸ γιὰ τὴν ΣΤ' Γ. Συνέλευση (1983) κ.λπ., τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέδωσε στὴν νεοελληνικὴ ἢ συγγραφεύς.

Συνοπτικῶς: οἱ δύο συγγραφεῖς παραδίδουν, μέσω τοῦ τόμου αὐτοῦ, μία σαφὴ καὶ πλήρη εἰκόνα τῆς ἱστορίας τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως· παραθέτουν κείμενα, τίτλους θεμάτων καὶ εἰσηγήσεων, ὀνόματα εἰσηγητῶν, παλλινωδίες, παρεξηγήσεις ἐκ τῶν συγκρητισμῶν ὅλα βασιζόμενα σὲ πρωτότυπα κείμενα. Καὶ στὸ τέλος δίδουν τὴν ἐλπίδα καὶ τὸ ὄραμα.

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Σπυρίδωνος Δημ. Κοντογιάννη, *Ὁδηγὸς Σπουδῶν Τμήματος Θεολογίας 1998-1999* Θεολογικὴ Σχολή, Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, 1998, Ἐκδοτικὴ Παραγωγή τῶν «Ἐκδόσεων Διήγησι», σχ. 24X17 ἐκ., σσ. 1-152.

Ὁ Ἐπίκουρος Καθηγητὴς τοῦ Τμήματος Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν καὶ διδάσκαλός μου στὰ Θεολογικὰ Γράμματα κ. Σπυρίδων Δημ. Κοντογιάννης θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς ὁ κύριος ἐρευνητὴς τῆς ἱστορίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Μὲ τὴ μελέτη του «*Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τῇ 150ετηρίδι (1837-1987)*», Ἀθῆναι 1987, ἀνοιξε ἕνα σημαντικὸ παράθυρο στὴν ἐρευνα τῆς σύγχρονης Ἑλληνικῆς Θεολογίας. Ἐνα παράθυρο πὸν συνεχίζει νὰ φωτίζεται καὶ μέσω τῆς παρουσίας ἐκδόσεως τοῦ «*Ὁδηγοῦ Σπουδῶν τοῦ Τμήματος Θεολογίας 1998-99*». Οἱ ὁδηγοὶ σπουδῶν, ἂν καὶ εὐκολὰ ἐκλαμβάνονται ὡς ἕνα-ἄπλο ἐνημερωτικὸ-τεῦχος γιὰ τοὺς φοιτητές, στὴν πραγματικότητά εἶναι μία ζωντανὴ καταγραφή τῆς Ἀκαδημαϊκῆς ζωῆς καὶ δράσης τῶν Τμημάτων τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐπὶ προεδρίας τοῦ Καθηγητοῦ κ. Κωνσταντίνου Σκουτέρη ὁ Ἐπίκουρος Σπουδῶν (1995-96) ἀνανεώθηκε καὶ ὑπῆρξε ἔργο συντακτικῆς ἐπιτροπῆς. Ἄλλοι δύο Ἐπίκουροι Σπουδῶν (1996-97 & 1997-98) ἐκδόθηκαν στὸ πρότυπο αὐτῆς τῆς ἐκδόσεως. Σὲ ὅλες τὶς παραπάνω ἐκδόσεις ὁ Ἐπίκ. Καθηγητὴς κ. Σπυρίδωνος Κοντογιάννης προήδρευε τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἐπὶ προεδρίας τοῦ Καθηγητοῦ κ. Στυλιανοῦ Παπαδοπούλου καὶ μὲ ὑπεύθυνο συντάξεως καὶ ἐκδόσεως τὸν Ἐπίκ. Καθηγητὴ κ. Σπυ-

ρίδωνα Κοντογιάννη πραγματοποιήθηκε ἡ τελευταία ἀνανέωση τοῦ Ὀδηγοῦ Σπουδῶν τοῦ Τμήματος Θεολογίας. Νέα στοιχεῖα καὶ πληροφορίες ἐμπλουτίζουν τὴν ἔκδοση, ἐνῶ ταυτόχρονα ἡ νέα στοιχειοθεσία τῆς ἀπὸ τὶς «Ἐκδόσεις Διήγηση», δίνουν μία τελείως νέα εἰκόνα καὶ ἓνα πραγματικὰ ἐντυπωσιακὸ ἀποτέλεσμα.

Στὶς πρώτες σελίδες ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ τὴν προσφώνηση τοῦ Προέδρου τοῦ Τμήματος Καθηγητῆ κ. Στυλιανοῦ Παπαδοπούλου (σ. 5), ἀκολουθεῖ φωτοστατικὴ ἀνατύπωση τῆς σελίδας τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως μὲ τὸ Διάταγμα ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου ἀπὸ τὸν Βασίλεα Ὅθωνα (σ. 6), ἀκολουθεῖ τὸ ἄρθρο 16 τοῦ Συντάγματος (σ. 8-9) καὶ τὸ ἄρθρο 1 τοῦ Ν. 1268/82. Στὴ συνέχεια ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς (σ. 13-15), καὶ πίνακα τῶν διατελεσάντων Καθηγητῶν αὐτῆς (σ. 15-18). Γιὰ πρώτη φορὰ δημοσιεύεται καὶ ὁ κατάλογος τῶν κοιμηθέντων Ὑφηγητῶν τῆς Σχολῆς (σ. 19). Στὴ συνέχεια παρουσιάζονται τὰ διοικητικὰ ὄργανα τῆς Σχολῆς καὶ ἡ λειτουργία τους, καθὼς καὶ τὰ Σπουδαστήρια, οἱ Ναοὶ οἱ ὁποῖοι ὑπάγονται στὴ Σχολή, καὶ ἡ Βιβλιοθήκη (σ. 20-21). Ἐπίσης ὑπάρχει κατάλογος τοῦ προσωπικοῦ τῆς Σχολῆς. Στὴ σ. 27 ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τῆς Κοσμητείας τῆς Σχολῆς, ὑπὸ τὸν Κοσμητορὰ αὐτῆς Καθηγητῆ κ. Χρῆστο Βούλγαρη.

Εἰδικότερα γιὰ τὸ Τμήμα Θεολογίας στὸν ὁδηγὸ παρουσιάζεται διεξοδικὰ τὸ ἐπιστημονικὸ ἀντικείμενο τοῦ Τμήματος, οἱ ἐπαγγελματικὲς προοπτικὲς, ἡ διοίκηση - ὀργάνωση τοῦ Τμήματος, ὅπως καὶ οἱ συνδικαλιστικοὶ φορεῖς (σ. 22-24). Ἀκολουθοῦν οἱ χώροι τοῦ Τμήματος μὲ περιγραφή τῶν αἰθουσῶν διδασκαλίας, τοῦ Κέντρου Συναϊτικῶν Μελετῶν, τοῦ Βιβλικο-αρχαιολογικοῦ Μουσείου, τῆς Αἴθουσας Ὀπτικοακουστικῶν καὶ τῶν γραφείων τῶν μελῶν Δ.Ε.Π. (σ. 25-26). Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι ὡς μάρτυρες ἀληθείας νὰ σημειώσουμε ὅτι τὸν τελευταῖο καιρὸ πραγματοποιεῖται ἓνας οἰκοδομικὸς ὀργασμὸς στὸν χώρο τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, μὲ τὴ δημιουργία νέων στεγασμένων χώρων ποὺ θὰ καλύψουν τὶς συνεχῶς ἀυξανόμενες ἀνάγκες τῆς Σχολῆς. Ἡ πραγματικότητα αὐτὴ καταγράφεται ὡς προσωπικὴ ἐπιτυχία τοῦ ἐπόπτη τῆς Σχολῆς Ἐπίκ. Καθηγητῆ κ. Σπυριδῶνος Κοντογιάννη. Ἀκολουθεῖ ὁ ἀναλυτικὸς κατάλογος τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Τμήματος καὶ τῶν ἐκπροσώπων στὰ ὄργανα διοίκησης τῶν Τομέων, τοῦ Τμήματος καὶ τοῦ Πανεπιστημίου (σ. 28-34). Πολὸ ἐνδιαφέροντες εἶναι οἱ κατάλογοι τῶν ἐπιτίμων διδασκτόρων, τῶν Καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς οἱ ὁποῖοι χρημάτισαν Πρυτάνεις καὶ τῶν Καθηγητῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (σ. 35-38). Γιὰ πρώτη φορὰ δημοσιεύεται ὁ κατάλογος τῶν Μητροπολιτῶν καὶ Ἀρχιεπισκόπων Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν ἀπόφοιτοι τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν (σ. 39). Ἰδιαίτερη σελίδα ἀφιερώνεται στὸν Ἅγιο τῆς Σχολῆς, τὸν Ἅγιο Νεκτάριο, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε πτυχιούχος αὐτῆς (σ. 40).

Μεγάλου βάρους δίδεται στὸ διδακτικὸ ἔργο τοῦ Τμήματος Θεολογίας (σ. 41-95). Ἀναλυτικότερα, περιγράφεται τὸ νομικὸ πλαίσιο καὶ ὁ τρόπος ὑπολογισμοῦ τῶν διδακτικῶν μονάδων γιὰ τὴ λήψη πτυχίου. Καταγράφεται τὸ ἐνδεικτικὸ πρόγραμμα σπουδῶν γιὰ τὸ τρέχον Ἀκαδημαϊκὸ Ἔτος καθ' ἑξάμη-

νο, ὁ κωδικὸς τοῦ μαθήματος, ὁ τίτλος τοῦ μαθήματος, οἱ ὥρες διδασκαλίας, ὁ Τομέας στὸν ὁποῖο ἀνήκει καὶ ὁ διδάσκαλος Καθηγητής. Στὴ συνέχεια περιγράφεται ἐν συντομίᾳ τὸ περιεχόμενον ἐκάστου μαθήματος. Ἐνῶ, τέλος, ὑπάρχει τὸ ὠρολόγιον πρόγραμμα τῶν χειμερινῶν καὶ θερινῶν ἐξαμήνων. Στὶς σ. 96-97 καταγράφονται οἱ σημαντικὲς ἡμερομηνίαι ἀργίας τῆς Σχολῆς καθὼς καὶ τὸ εἰδικὸ ἐορτολόγιον αὐτῆς.

Ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ Παράρτημα τοῦ ὁδηγοῦ. Παρουσιάζεται ἀναλυτικὰ τὸ νομικὸ πλαίσιο λειτουργίας τῶν Α.Ε.Ι. (σ. 98-102). Γίνεται γιὰ πρώτη φορὰ διεξοδικὴ παρουσίαση τοῦ πλαισίου λειτουργίας τῆς Πανεπιστημιακῆς Λέσχης σ. 103-117) καὶ τοῦ ἔργου τῆς, δηλ. τὸ Προεδρικὸ Διάταγμα γιὰ τὴν ὑγειονομικὴ περίθαλψη τῶν φοιτητῶν, τὸ Γραφεῖο Συσσιτίου, Τὰ Φοιτητικὰ Ἀναγνωστήρια, τὸ Πανεπιστημιακὸ Γυμναστήριον, τὸ Μουσικὸ Τμήμα, τὸ Γραφεῖο Δημοσίων Σχέσεων, τὸ Γραφεῖο Εὐρέσεως Ἐργασίας Φοιτητῶν, ὁ Πολιτιστικὸς Ὅμιλος Φοιτητῶν, τὸ Ταμεῖο Ἀρωγῆς Φοιτητῶν καὶ τὸ Διδασκαλεῖο Ξένων Γλωσσῶν. Ἀναγράφονται οἱ ἐκπτώσεις ἀπὸ τὸ Δελτίο Εἰδικοῦ Εἰσιτηρίου (σ. 118) καὶ γιὰ πρώτη φορὰ ὑπάρχει ἀναλυτικὴ περιγραφή τῶν ὑποτροφιῶν καὶ τῶν βραβείων ποὺ χορηγοῦνται στοὺς φοιτητὲς καὶ τοὺς πτυχιούχους τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς (σ. 119-123). Στὴ συνέχεια γιὰ πρώτη φορὰ παρέχονται πληροφορίες γιὰ τὶς ὑποτροφίες τοῦ Ι.Κ.Υ. (σ. 124-127) καὶ γιὰ τὰ φοιτητικὰ δάνεια (σ. 128-140). Ἀκολουθεῖ ὁ Κανονισμὸς τοῦ Προγράμματος Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν (σ. 141-150) καὶ στὸ τέλος ἡ διεύθυνση τοῦ Τμήματος στὸ διαδίκτυο (σ. 151).

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ εἰκόνες ποὺ δημοσιεύονται ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τοὺς χώρους τῆς Σχολῆς. Στὴ σ. 48: ἡ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ Τμήματος Θεολογίας, σ. 49-54: εἰκόνες ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Μακαριωπάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδοῦλου στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ κατὰ τὴν ὑποδοχὴ τῶν νέων φοιτητῶν (1998), σ. 129: ἡ χορωδία τοῦ Τμήματος Θεολογίας ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Λέκτορος κ. Ἀθανασίου Βουρλῆ, σ. 130-131: φωτογραφικὲς ἀπόψεις τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, σ. 132: ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Σχολῆς, σ. 133: ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου, σ. 134: ἡ Γραμματεία τῆς Σχολῆς, σ. 135: ἄποψη τῆς Σχολῆς σ. 136: τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου.

Ἀπὸ ὅλα τὰ παραπάνω γίνεται κατανοητὸ ὅτι ὁ *Ὁδηγὸς Σπουδῶν τοῦ Τμήματος Θεολογίας (1998-1999)* εἶναι μίᾳ ἐκδοσὴ ἐμπλουτισμένη μετὰ πολλὰ νέα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα δὲν περιλαμβάνονταν στοὺς μέχρι τώρα ἐκδοθέντες Ὁδηγοὺς. Πρόκειται γιὰ μίᾳ ἄμεση καταγραφή τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Τμήματος Θεολογίας καὶ δίνει τὴν εἰκόνα τῆς λειτουργίας του: Ἀποδίδει τὴ ζωντανὴ καὶ δυναμικὴ πορεία τῶν Θεολογικῶν Γραμμάτων στὴν πατρίδα μας καὶ εἶναι καθρέπτης τῆς ἀκμάζουσας σύγχρονης Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Θεολογίας. Ἀξίζουν χωρὶς καμμία ἀμφιβολία θερμὰ συγχαρητήρια καὶ εὐχαριστίες πολλὰς στὸν ὑπεύθυνον τῆς σύνταξης καὶ τῆς ἐκδόσεως Ἐπίκ. Καθηγητὴ κ. Σπυρίδωνα Κοντογιάννη, γιὰ τὴν ὑπευθυνότητα μετὰ τὴν ὁποῖα ἐργάσθηκε γιὰ νὰ μᾶς δώσει ἓνα τέτοιο Ὁδηγὸ Σπουδῶν, χρῆσιμο τόσο γιὰ τοὺς φοιτητὲς ὅσο καὶ γιὰ κάθε ἐνδιαφερόμενον νὰ μάθει τὸ τί προσφέρει σήμερον ἡ Θεολογικὴ Σχολή.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀπαντα Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ': Ἐκκλησιαστικά - Κοινωνικά, ἐπιμελεία Ἀνδρέα Ν. Μιτσιδῆ, τόμ. Α', Λευκωσία 1997.

Τὸ Ἴδρυμα Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' ἐκδίδει σὲ δύο τόμους πολυτελείς τὰ ἐκκλησιαστικῆς καὶ κοινωνικῆς φύσεως κείμενα τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τὰ ὁποῖα συνοδεύονται ἀπὸ κατατοπιστικὰ σημειώματα τοῦ ἐπιμεληθέντος τῆς ἐκδόσεως.

Ὁ πρῶτος τόμος, ποὺ ἔχει ἔκταση 776 σελίδων, περιέχει 19 ὁμάδες κειμένων. Ἡ κάθε μία ἀπὸ τὶς ὁμάδες αὐτὲς περιλαμβάνει κείμενα ὁμοειδή, τὰ ὁποῖα αἰσθητικῶς παρατίθενται κατὰ τὴ χρονολογικὴ σειρὰ τῆς συγγραφῆς τους. Τούτων προτάσσονται πρόλογος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Χρυσοστόμου καὶ εἰσαγωγή καὶ σύντομη μελέτη γιὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸ καὶ κοινωνικὸ ἔργο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' ἀπὸ τὸν ἐπιμεληθέντα τῆς ἐκδόσεως.

Ἡ πρώτη ὁμάδα περιλαμβάνει τὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα ἔχουν σχέση μὲ τὴ χειροτονία τοῦ Μακαρίου σὲ πρεσβύτερο καὶ τὴ χειροθεσία του σ' Ἀρχιμανδρίτη, τὴν ἐνθρόνισή του σὲ Μητροπολίτη Κιτίου καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσή του στὴ Λάρνακα καὶ στὴ Λεμεσό, τὴν ἐκλογή καὶ ἐνθρόνισή του σ' Ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου, τὴν πρώτη του ἐπικοινωνία μὲ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ὡς Προκαθημένου αὐτῆς καὶ τὸν ἀποχαιρετισμὸ τοῦ ποιμνίου του στὴ Μητροπολιτικὴ Περιφέρεια Κιτίου.

Ἡ δευτέρα ὁμάδα περιλαμβάνει τὰ θρησκευτικῶς, ἐθνικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιεχομένου ἄρθρα, τὰ ὁποῖα ὁ Μακάριος ἐδημοσίευσε κατὰ καιροὺς σὲ διάφορα περιοδικά, καθὼς καὶ τοὺς προλόγους, ποὺ ἔγραψε σὲ διάφορες ἐπιστημονικὲς ἐκδόσεις.

Ἀκολουθεῖ ἡ μελέτη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου «*Κύπρος, ἡ ἅγια νῆσος*».

Ἡ τέταρτη καὶ ἡ πέμπτη ὁμάδα ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὶς Ἐγκυκλίους τὶς ὁποῖες ἐξέδωσε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος γιὰ τὴν ἐορτὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ γιὰ τὴν ἐορτὴ τοῦ Πάσχα.

Ἀκολουθοῦν διάφορες ἄλλες Ἐγκύκλιοι τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου ἐκκλησιαστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ κυρίως περιεχομένου. Ὁ Μακάριος ἐξέδωσε Ἐγκυκλίους καὶ γιὰ ἄλλα θέματα, καθαρῶς ἐθνικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ, ἀλλ' αὐτὲς ἔχουν ἐκδοθεῖ ἢ θὰ ἐκδοθοῦν στοὺς λοιποὺς τόμους τῶν Ἀπάντων του.

Ἡ ἕβδομη ὁμάδα περιλαμβάνει τὰ θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ περιεχομένου περιστατικὰ καὶ ἐόρτια κηρύγματα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου. Ἄγνοεῖται, δυστυχῶς, ἡ τύχη τῶν κηρυγμάτων του στὶς εὐαγγελικὲς περικοπὲς τοῦ χρόνου.

Ἀκολουθοῦν οἱ ἐόρτιοι λόγοι, οἱ ἐπικήδειοι καὶ ἐπιμνημόσυνοι λόγοι καὶ διάφοροι ἄλλοι λόγοι τοῦ Μακαρίου.

Στὴν ἕνδεκάτη ὁμάδα ἐντάσσονται οἱ ὁμιλίαι τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου στὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ «Ἀπόστολος Βαρνάβας».

Ἀκολουθοῦν οἱ ὁμιλίαι τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου σὲ Ἱερατικὰ Συνέδρια τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς περιφέρειας, οἱ ὁμιλίαι του σὲ Συνέδρια τῆς «Παγκυπρίου Ἐνώσεως Ἑλλήνων Θεολόγων», οἱ ὁμιλίαι του σὲ Συνέδρια

Κατηχητῶν καὶ Κατηχητριῶν καὶ σὲ τελετὲς λήξης τῶν μαθημάτων τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων καὶ οἱ ὁμίλιες του σὲ τελετὲς «Βασιλόπιπτας».

Ἡ δεκάτη ἕκτη ομάδα περιλαμβάνει τὶς ὁμίλιες τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου σὲ καταθέσεις θεμελίων λίθων καὶ σ' ἐγκαίνια ἱερῶν Ναῶν καὶ εὐαγῶν Ἱδρυμάτων καὶ σ' ἀνοίγματα φιλανθρωπικῶν ἀγορῶν. Δὲν περιελήφθησαν οἱ ὁμίλιες ποὺ ἔκαμε σὶς καταθέσεις θεμελίων λίθων καὶ στὰ ἐγκαίνια σχολείων, γιὰτὶ ἐδημοσιεύθησαν ἢ θὰ δημοσιευθοῦν σ' ἄλλους τόμους τῶν Ἀπάντων του.

Στὴ δέκατη ἔβδομη ομάδα βρίσκονται ὁμίλιες τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου σ' ἀποκαλυπτήρια ἀνδριάντων, προτομῶν καὶ μνημείων γιὰ διάφορα ἐξέχοντα πρόσωπα. Παραλείπονται, γιὰ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς λόγο, οἱ ὁμίλιες του στὰ ἀποκαλυπτήρια ἀνδριάντων, προτομῶν καὶ μνημείων ἡρώων.

Ἀκολουθοῦν οἱ ὁμίλιες τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου κατὰ τὴν ἀνακήρυξή του σ' ἐπίτιμο Διδάκτορα Πανεπιστημιακῶν Σχολῶν καὶ σ' Ἐπίτιμο Δημότη πόλεων, καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἀπονομὴ σ' αὐτὸν τιμητικῶν διακρίσεων ἀπὸ διάφορα Σωματεῖα καὶ Ὁργανώσεις.

Τέλος παρατίθενται ποικίλες, πολλοῦ ἐνδιαφέροντος, θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ περιεχομένου, ὁμίλιες τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, ὅπως εἶναι οἱ ὁμίλιες του κατὰ τὴν ἀναχώρηση καὶ ἐπιστροφή τῆς Κυπριακῆς Ἀντιπροσωπείας, ἢ ὅποια εἶχε μεταβεῖ στὴν Ἑλλάδα, στὴν Ἀγγλία καὶ σὶς Η.Π.Α. γιὰ τὴν παράδοση τῶν τόμων τοῦ Ἐνωτικοῦ Δημοψηφίσματος, κατὰ τοὺς παγκύριους ἐορτασμοὺς νεολαίας, γιὰ τὴν ἔκλυση τῶν ἡθῶν, κατὰ τὸν ἐορτασμὸ τῆς 100ετηρίδας τοῦ ὀλοκαυτώματος τῆς Μονῆς Ἀρκαδίου, κατὰ τὶς ἐπισκέψεις του σὶς ἑλληνικὲς κοινότητες Καΐρου, Ἀρούσιας (Τανζανίας) καὶ Ἀδδὶς Ἀμπέμπα (Αἰθιοπίας) καὶ ἄλλες.

Ὁ ὅλος τόμος διανθίζεται μὲ φωτογραφίες, οἱ ὁποῖες σχετίζονται μὲ τὰ κείμενα, ποὺ δημοσιεύονται σ' αὐτόν.

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΜΙΤΣΙΔΗΣ